

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MÜSLÜMANLARDA BAĞLANMA VE TANRI ALGISI

BETÜL KIŞ

154102170

Tez Danışmanı

YRD. DOÇ. DR. BARIŞ ÖNEN ÜNSALVER

İSTANBUL-2018

**T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MÜSLÜMANLARDA BAĞLANMA VE TANRI ALGISI

BETÜL KIŞ

154102170

Tez Danışmanı

YRD. DOÇ. DR. BARIŞ ÖNEN ÜNSALVER

İSTANBUL-2018

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 154102170
Öğrenci Adı Soyadı	: Betül Kış
Anabilim Dalı	: Klinik Psikoloji
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Barış Önen Ünsalver
Tezin Başlığı	: Müslümanlarda Bağlanma ve Tanrı Algısı

TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi	: 18.01.2018	Saati	: 12:00
Öğrenci Savunmaya	: ☒ GELDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☐ OY BİRLİĞİ ☒ OY ÇOKLUGU			
☒ Yapılan savunma sınavında adayın başarılı bulunması sonucunda tez KABUL edilmiştir.			
☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ için ay EK SÜRE verilmesinin Enstitü Müdürlüğüne önerilmesi kararı alınmıştır. (en fazla 3 ay)			
☐ Yapılan savunma sınavının sonucunda tezin REDDEDİLMESİ kararı alınmıştır.			
Savunmada Tezin Başlığı	: ☒ Değişmedi. ☐ Değişti.		
Tezin Yeni Başlığı	:		
Öğrenci Savunmaya	: ☐ GELMEDI		
Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,			
☐ OY BİRLİĞİ ile REDDEDİLMİŞTİR.			

ile almıştır.

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Danışman Üye	Yrd. Doç. Dr. Barış Önen Ünsalver	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Emre Tolun Arıcı	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Tuğba Arzu Özal İldeniz	

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Müslümanlarda Bağlanma ve Tanrı Algısı” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

18/01/2018

Adı SOYADI

Betül KIŞ

İmza

TEŞEKKÜR

Tez çalıőmasının konusunun seçilmesinden, çalışmanın tamamlanmasına kadar geçen süre zarfında gerek bilgisi, gerek deneyimleriyle bana yardımcı olan tez danıőmanım Yrd. Doç. Dr. Barış Önen ÜNSALVER'e,

alıőmalar boyunca gerek literatür araştırmasında, gerekse Őleklerin uygulanmasında yardımını esirgemeyen değerli Cenk AÇ'a,

Tez alıőmaları boyunca maddi manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bıraktıran Ailem'e ve çok kıymetli eőim Faruk KIŞ'a

TEŐEKKÜRLERİMLE...

Psk. Betül Kış

(KİŞ, Betül, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans, İstanbul, 2018)

Müslümanlarda Bağlanma ve Tanrı Algısı

ÖZET

Bağlanma, bireyin dünyaya gözlerini açtığı ilk anda bakım vereni ile kurduğu ilk ilişki biçimidir. Birey, bakım vereni ile nasıl bir ilişki biçimi oluşturmuşsa, hayatı boyunca karşısına çıkan ve yakın ilişkide bulunduğu herkesle aynı şekilde ilişki kurmaya eğilimlidir. Bağlanma ilişkisi ile ilgili önceki araştırmalara bakıldığında araştırmacılar daha çok çocukluk dönemini ele almışlardır. Günümüzde, daha çok batı toplumunu ele alan yetişkinlik dönemi bağlanma stilleri üzerine birçok araştırma yapılmaya başlanmıştır. Bu tez çalışmasıyla Türkiye toplumunun yetişkin bağlanma biçimi ve bunun Tanrı algısı üzerine etkisi ele alınmıştır. Amaç Müslüman bireylerin bağlanma stillerini ve Tanrı algılarını ele almaktır. Araştırmanın örneklemini 20-60 yaş arasındaki 384 yetişkin birey oluşturmuştur. Araştırmada katılımcılara sosyo-demografik veri formu, Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği (EBBÖ) ve Tanrı Algısı ölçeği (TA) uygulanmıştır. Araştırma sonucunda bireylerin bağlanma stilleri ve Tanrı alguları arasında çok zayıf da olsa anlamlı bir korelasyon bulunmuştur. Güvenli bağlanma stiline sahip Müslüman bireylerde olumlu bir Tanrı algısı çıkmıştır. Bireyler güvenli bağlandıkları için Tanrıyı olumlu algılayabilecekleri gibi, olumlu bir Tanrı algısı da güvensiz olan bağlanmayı güvenli bir bağlanmaya çevirebilir. Psikiyatrik rahatsızlıkları olan bazı bireylerin dini uğraşlara yönelmesi ve iyilik hislerinin artması olumlu Tanrı algısının öne çıkmasıyla ilişkili olabilir.

Gelecek çalışmalarda psikiyatrik rahatsızlıklarda Tanrı algısı ve bağlanma stilleri arasındaki ilişki ve güvenli bağlanmayı tesis eden psikoterapi sonrası Tanrı algısı araştırılmalıdır.

Anahtar Sözcükler: Bağlanma stilleri, Tanrı algısı, Müslüman bireyler

(KİŞ, Betül, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans, İstanbul, 2018)

Attachment of Muslims and God Perception

ABSTRACT

Attachment can be defined as the first bond between an infant and its primary caregiver. As the person grows, he/she tend to establish relationships with people they encounter and whom they feel close to in the same way they had with their primary caregiver. When we look at previous research about attachment relationships, researchers have conducted more studies on childhood than any other period. Nowadays, a lot of research has been done about adulthood attachment styles, which dealt mostly with western societies. In this study, we examined, the adult attachment style of Turkish people and its influence on the perception of God. The aim is to analyze the attachment styles of Muslim individuals and their perception of God. The sample of this study consists of 384 adults between the ages of 20-60. In this study, the socio-demographic data form Adult Attachment Style Scale and the God Perception Scale were used. As a result of the research, there was a slight but significant correlation between the attachment styles of the individuals and their God perception. Muslim individuals who have secure attachment styles have positive God perception. Individuals who have a secure attachment style tend to have a more positive God perception, and positive God perception can change insecure attachment into a secure one. Individuals who have psychiatric disorders gravitate towards religious occupation and an increased sense of well-being which may be associated with prominence positive God perception.

Future studies should investigate the relationship between God perception and attachment styles in psychiatric disorders and God perception after secure-attachment psychotherapy

Keywords: Attachment styles, God perception, Muslim individual

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Tez Sınav Tutanağı.....	I
Yemin Metni.....	II
Önsöz / Teşekkür	III
Özet.....	IV
Abstract	V
Tablolar Listesi	VIII
Kısaltmalar.....	IX
I. GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Konusu.....	1
1.2.Araştırmanın Amacı ve Problemi.....	1
1.3. Araştırmanın Önemi.....	2
1.4. Hipotezler.....	3
1.5.Sayıtlılar.....	4
1.6.Sınırlılıklar.....	4
II. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI.....	6
2.1.BAĞLANMA KURAMI.....	6
2.1.1. Bağlanma.....	6
2.1.1.1. Bağlanmayı açıklayan kuramsal görüşler.....	6
2.1.2. Bağlanma Kuramı.....	7
2.1.3. Bağlanma Davranışı.....	9
2.1.4. Keşif Davranışı.....	10
2.1.5. İçsel Çalışan Modeller.....	10
2.1.6. Yetişkinlik Döneminde Bağlanma.....	11
2.1.7. Bağlanmayı Etkileyen Faktörler.....	14
2.1.7.1. Bakım veren faktörü.....	15
2.1.7.2. Mizaç faktörü 1.....	15
2.1.7.3. Yaş faktörü.....	16
2.1.7.4. Cinsiyet faktörü.....	16

2.1.7.5. Sosyo-ekonomik durum faktörü.....	17
2.1.7.6. Bağlanma ve kültür.....	18
2.2. TANRI ALGISI.....	18
2.2.1. Tanrı Algısı.....	18
2.2.1.1. Tanrı Sevgisi ve Tanrı Korkusunun Tanrı Algısı Üzerindeki Etkisi.....	19
2.2.2. Tanrı Algısı ve Demografik Özellikler.....	20
2.2.2.1.Çocukluk dönemi açısından tanrı algısı.....	20
2.2.2.2. Ergenlik dönemi açısından Tanrı algısı.....	23
2.2.2.3. Yetişkinlik dönemi açısından Tanrı algısı.....	24
2.2.2.4. Yaşlılık dönemi açısından Tanrı algısı.....	25
2.2.3. Tanrı kavramı ve Bağlanma Figürü Arasındaki Benzerlik.....	26
2.2.4. Bağlanma Stillerine göre Tanrı Algısı.....	28
III. YÖNTEM.....	30
3.1. Veri Toplama Araçları	
3.1.1. Kişisel bilgi formu.	30
3.1.2. Erişkin bağlanma biçimi ölçeği (EBBO)	30
3.1.3. Tanrı algısı ölçeği (TA)	31
3.2. Verilerin Toplanması ve İstatistiksel Analizi.....	31
3.3. Bulgular.....	32
3.3.1. Evren ve örneklem.....	32
3.3.2. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri.....	32
IV. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	42
KAYNAKLAR.....	47
EKLER.....	49
EK 1. Sosyo-demografik Veri Formu.....	49
EK 2. Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği (EBBÖ).....	52
EK 3. Tanrı Algısı Ölçeği (TA).....	53

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Sosyo-Demografik Özelliklere İlişkin Dağılımlar (1).....	33
Tablo 2. Sosyo-Demografik Özelliklere İlişkin Dağılımlar (2).....	34
Tablo 3. Sosyo-Demografik Özelliklere İlişkin Dağılımlar (3).....	36
Tablo 4. Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği Alt Boyut, Tanrı Algısı Ölçek Puanları İle İlgili Tanımlayıcı İstatistikler.....	36
Tablo 5. Tanrı Algısı Ölçeği ile Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği Alt Boyut Puanları Arasındaki İlişki Düzeyleri.....	37
Tablo 6. Cinsiyetlere Göre Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği Alt Boyut ve Tanrı Algısı Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması.....	38
Tablo 7. Yaşlarına Göre Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği Alt Boyut ve Tanrı Algısı Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması.....	38
Tablo 8. Gelir Durumlarına Göre Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği Alt Boyut ve Tanrı Algısı Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	39

KISALTMALAR

vb. : ve benzeri

akt. : aktaran

ss. : sayfa sayısı

c. : cilt

ark. : arkadaşları

çev. : çeviren

bkz. : bakınız

sh. : sayfa sayısı

et al. : ve çalışma arkadaşları

(t.y.) : tarih yok

parag. : paragraf

I. BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bağlanma kuramı John Bowlby tarafından geliştirilmiştir. Bu kurama göre; bebeklik döneminde çocuğun temel bakıcısı ile kurduğu ilişki hayatı boyunca kurduğu tüm ilişkilerin temelini oluşturur.

Bowlby'nin kuramını daha da ileri taşıyan Ainsworth ve arkadaşlarının bebekte bağlanma stillerini ölçmek amacıyla yapmış oldukları çalışmalar sonucunda üç tip bağlanma stili olduğu gözlenmiştir. Bunlar; güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma ve kaygılı/ikircikli bağlanmadır. Kişinin bağlanma stilini etkileyen birçok faktörden bahsedebiliriz. Bunlar; ebeveyn faktörü, yaş faktörü, cinsiyet faktörü, sosyo-ekonomik durum faktörü ve bireyin kültürel özellikleridir. Bu faktörler içerisinde en önemli ve etkili olanı ise; ebeveyn faktörüdür.

Kişinin temel bakıcısı ve hayatının devam eden sürecinde diğer insanlarla kurduğu ilişki tarzının Tanrı ile kurulacak olan ilişkide de ortaya çıkması beklenmektedir. Örneğin; bebeklik döneminde temel bakıcısı ile güvenli bağlanma geliştiren bir bireyin sonraki dönemlerde Tanrı ile güvenli bir bağlanma tarzı geliştireceği beklenmektedir. Tanrı ile güvenli bağlanma onu sevmek ve ona bağlı olmak sonucunu doğurabilir. Tanrı algısını ele aldığımızda iki tür Tanrı algısından bahsedebiliriz. Bunlardan birincisi "sevgi yönelimli tanrı algısı" diğeri ise "korku yönelimli Tanrı algısı" dır (Güler, 2007b, ss.124). Korku yönelimli Tanrı algısı ile güvensiz bağlanma tarzı sergileyen bireylerin ikili ilişkilerdeki önemli ötekileri algılaması arasında bir benzerlik olabilir. Yapılması planlanan araştırma ile bireylerin bağlanma stillerine göre Tanrıyı nasıl algıladıklarını ölçmek hedeflenmiştir.

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI VE PROBLEMİ

Bu araştırmanın amacı 20-60 yaş arası katılımcıların Tanrı ile ilişkilerinin bağlanma kuramı açısından ele alınmasıdır. Farklı bağlanma stillerine sahip olan bireyler Tanrı'yı nasıl algılamaktadır, bağlanma stillerine göre ne tür farklılıklar oluşmakta bunu cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik durum değişkenleri açısından incelenmesidir. Bu amaca yönelik olarak öncelikle katılımcıların genel bağlanma stilleri ortaya konulacaktır. Sonrasında ise katılımcıların Tanrıyı algılama biçimleri ile genel bağlanma stilleri arasında her hangi bir

bağlantı var mı, bunların arasındaki ilişki analiz edilecektir. Dolayısı ile “Katılımcıların mevcut bağlanma stilleri ile Tanrı’yı algılama şekilleri arasında nasıl bir ilişki vardır?” sorusu araştırmanın temel problemidir.

Araştırma Müslüman örneklemin Tanrı algısı bağlanma stilleri açısından ele alınacaktır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bağlanma Kuramı; Bowlby tarafından geliştirilmiştir. “Bu kuram, yaşamın ilk yıllarında bebek ve bakımını üstlenen kişi -genellikle anne- arasında kurulan ve geliştirilen ilişkilere dayanmaktadır” (Macit, 2006, ss.9). Kurama göre temel bakıcı ile kurulan bu ilk ilişkinin şekli, kişinin erişkinlik döneminde kuracağı tüm ilişkilerinin temelini oluşturur. Ainsworth’e göre bağlanma ilişkisini diğer ilişkilerden ayıran beş temel özellik vardır. Bunlar; bebek rahatsızlık hissettiğinde ya da çevreden olumsuz bir duygu algıladığında bağlanma figürüne yakın olmak ister (yakınlık arama ve yakınlığı koruma) ve bakıcının yakınlığı ona stres altında iken güvende olduğu hissini verir (güvenli sığınak). Böylece bebek, çevreyi rahatça araştırma davranışlarına girişebilir. Çünkü bilir ki ne zaman isterse ve ihtiyaç duyarsa bakıcısı oradadır. Güven içerisinde ihtiyaç duyduğu zaman ona dönebileceğinin farkındadır (güvenli üs). Bağlanma kuramında bir diğer özellik de gönülsüz ayrılıklarda protesto eylemleri gösterilir. “Bu protesto davranışları bağlanma figürünü arama, ağlama ve huzursuzluktur” (Güngör, 2000, ss.5. Akt. Macit, 2006, ss. 12).

Ainsworth ve arkadaşları üç farklı bağıllık türünden bahsetmişlerdir. Bunlar; güvenli, kaçınan ve kaygılı-ikircikli bağıllıktır. Bebeğin ne tür bir bağlanma stili geliştireceğini belirleyen en önemli etken temel bakım verenin, bebeğin ihtiyaç ve isteklerine karşı olan duyarlılığı ve sağladığı bakımın niteliğidir (Üretmen, 2003, ss. 25. Akt. Macit, 2006, ss.17).

Yapılan çeşitli araştırma sonuçlarına göre bireylerin Tanrı’yı stresli ve olumsuz durumlar içerisindeyken güvenli bir sığınak, varlığından ve desteğinden emin olunan bir dayanak olarak gördükleri tespit edilmiştir (Yıldız, 2012). Yine araştırma sonuçlarına göre bireylerin mevcut Tanrı algıları ile önceki bağlanma tarzı arasında yakın bir ilişkinin olduğu bulunmuştur (Subaşı, 2012). Bebeklik döneminde annesi ile güvenli bir bağlanma geliştiremeyen bireylerin ergenlik ve ya sonraki dönemlerinde din değiştirdikleri görülmüştür. Ancak güvenli bağlanma geliştiren bireylerde bu durumun ortaya çıkma durumunun çok daha düşük oranda olduğu dikkat çekmiştir (Kirkpatrick ve Shaver, 1990,

ss.326 Akt. Yıldız, 2012). Bireylerin ebeveyn algısının nasıl olduğu ile Tanrı algısının nasıl olduğu arasında benzerlik olduğu gözlenmiştir. Bu durum kız çocuklarında daha belirgindir. Daha önce ifade ettiğimiz Ainsworth'ün ortaya koymuş olduğu bağlanma ilişkisini diğer ilişkilerden ayıran beş temel özellik, Tanrı ilişkisinde de önemli bir yere sahiptir (Turgut, 2014, <https://elitfedaileri.wordpress.com/baglanma-kurami-anneden-allaha-baglanma/>).

Bireyin hayatında geçen dört temel evre; çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık; Tanrı'ya bağlanma da farklılıklar oluşmaktadır. Bu evreler içinden araştırmada yetişkinlik dönemi ele alınacaktır. Bu dönemde bireylerin Tanrı algılarının sabitleştiği görülmektedir. Genç yetişkinlerin Tanrı'ya bağlanma tarzlarıyla, hemcins ebeveynleriyle olan bağlanma tarzları arasında paralellik görülmüştür. Örneğin birey erkeğe ve babası ile güvenli bir bağlanma oluşturmuşsa Tanrı ile de aynı şekilde bir bağlanma oluşturduğu görülmüştür. Eğer birey kadınsa ve anne ile güvenli bağlanma oluşturmuşsa, Tanrı ile de güvenli bir bağlanma şekli oluşturduğu görülmüştür. Tüm bunların yanı sıra bu dönemde bireyin Tanrı algısını şekillendiren tek değişken bireyin bağlanma şekli değil, yaşamış olduğu çevre de Tanrı algısında önemli bir etkiye sahiptir (Turgut, 2014, <https://elitfedaileri.wordpress.com/baglanma-kurami-anneden-allaha-baglanma/>).

Yapılması hedeflenen tezden elde edilen bilgilerle literatüre katkı sağlanacaktır. Elde edilen veriler doğrultusunda bireylerin bağlanma stillerinin Tanrı algılarını nasıl ve ne yönde değiştirdiği hakkında toplumsal bilgi sağlanacaktır. Benzer konuda daha önce yapılmış araştırmalarda Tanrı algısı olarak daha geniş bir örneklem ele alınmıştır. Farklı dine mensup bireylerin Tanrı algıları hakkında araştırmalar yapılmıştır. Yapılması amaçlanan araştırma da Müslüman toplum örneklem olarak ele alınacaktır ve erişkin bireylerin bağlanma ve Tanrı algıları üzerine araştırma yapılacaktır. Yaşadığımız kültür çerçevesinde bir araştırma yapılması hedeflenmektedir.

1.4. HİPOTEZLER

Bağlanma stilleri ve Tanrı algısı arasındaki ilişki ve iki değişkenin mevcut demografik özelliklere (cinsiyet, yaş ve sosyo-ekonomik durum) göre değişiklik gösterip göstermediğinin incelendiği bu araştırmada şu tezler sınanacaktır:

1.4.1. Bağlanma Stilleri ve Demografik Özelliklerle İlgili Hipotezler

- Katılımcıların bağlanma stilleri ve Tanrı'yı algılama şekilleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

- Yetişkinlikte güvenli bağlanma stiline sahip bireylerde Tanrı'ya karşı da güvenli bağlanma stili mevcuttur. Aynı şekilde, yetişkinlikte güvensiz bağlanma stiline sahip bireylerde Tanrı'ya karşı da güvensiz bağlanma stili mevcuttur.

1.4.2. Tanrı Algısı ve Demografik Özelliklerle İlgili Hipotezler

- Kadınlar erkeklere göre daha fazla Tanrı'yı sevmeye değer olarak algılamaktadır.
- Katılımcıların yaşı ile Tanrı'yı olumlu şekilde algılamaları arasında pozitif bir ilişki vardır.
- Katılımcıların sosyo-ekonomik açıdan alt kesimde yer alması ile Tanrı'yı olumlu şekilde algılaması arasında pozitif bir ilişki vardır. Aynı şekilde, sosyo-ekonomik açıdan üst kesimde yer alması ile Tanrı'yı olumsuz şekilde algılaması arasında pozitif bir ilişki vardır.

1.5. SAYILTILAR

1. Katılımcılar soruları içten ve yansız olarak cevaplandıkları kabul edilmektedir.
2. Örneklemin evreni temsil ettiği kabul edilmektedir.
3. Araştırmada kullanılan ölçme araçları, ölçtükleri özellikler bakımından geçerli ve güvenilir oldukları kabul edilmektedir.
4. Bireylerin bağlanma stilleri ve Tanrı'yı algılama tarzları arasında anlamlı bir ilişki vardır.

1.6. SINIRLILIKLAR

Bu araştırma, 384 katılımcının oluşturduğu bir örneklem grubu ile sınırlıdır. Araştırma da pratik sebeplerden dolayı erkek katılımcıların sayısı kadın katılımcılara oranla oldukça azdır.

Ölçeklerin uygulandığı dönem itibari ile sınırlı olup, katılımcıların duygu, davranış, düşünce ve tutumlarının zamanla değişebileceği ihtimalleri göz önünde bulundurularak, uygulandığı zaman doğrultusu ile sınırlıdır.

Araştırma, katılımcıların bağlanma stilleri ve Tanrı'yı algılama şekillerini değerlendiren ölçekler ile sınırlıdır.

Araştırma da mezhep konusuna değinilmemiştir. Genel Müslüman bakışı ele alınmıştır.

II. BÖLÜM

LİTERATÜR ARAŞTIRMALARI

Çalışmanın bu kısmında bağlanma kuramı ve Tanrı algısı ile ilgili literatür genel olarak sunulmaya çalışılacaktır.

2.1.BAĞLANMA KURAMI

2.1.1. Bağlanma

Bağlanma kuramından bahsedeceksek bağlanma kavramına değinmeden geçemeyiz. Bağlanma kelimesi, birçok anlam ifade edebilmektedir. Kimileri evcil bir hayvana, kimileri bir film yıldızına, arabasına vb. bağlanabilir. Onlardan vazgeçemeyip, varlıklarından mutlu olabilir. Fakat John Bowlby'nin kastettiği bağlanma bu tür bir bağlanma değildir (Subaşı, 2012, ss. 12). Bowlby'nin bağlanma kavramı olarak bahsettiği "kişilerarası nitelikli" olmasıdır. Bir diğeri ile karşılıklı ilişkiye girmektir (Kirkpatrick, 2005, ss. 72. Akt. Subaşı, 2012, ss.12). Bir bebekte bağlanma olgusu altıncı aydan itibaren oluşmaktadır. Bağlanma anne ya da babaya olabileceği gibi, onların dışında bebeğin bakımını sağlayan bir ya da birden fazla kişiye de olabilir (Koç, 2006, ss.135).

2.1.1.1. Bağlanmayı açıklayan kuramsal görüşler

Bağlanmayı en iyi açıklayan kuramlar; psikanalitik kuram, öğrenme kuramı ve Bowlby'nin bağlanma kuramıdır (Akt. Üretmen, 2003, ss.5. Akt. Macit, 2006, ss.10).

Psikanalitik kuram ve öğrenme kuramı bağlanmanın bebeğin temel biyolojik ihtiyacı olan beslenme ile ilgili olduğunu ileri sürmüştür (Macit, 2006, ss. 10).

Psikanalitik kurama göre bebeğin oral dönemde olduğu bu süreçte ona haz veren temel obje emzirme yolu ile anne olduğu için bebek anneye karşı sevgi beslemektedir ve bir bağlılık oluşmaktadır (Macit, 2006, ss.10).

Öğrenme kuramına göre ise bebeğe besin anne tarafından sağlanmaktadır. Annenin emzirmesi birincil pekiştireç olurken bir süre sonra anne ikincil pekiştireç haline gelmektedir. Yani bura da da beslenme vasıtasıyla bebek ve anne arasında bir bağlılık oluşmaktadır (Domjan, 2004, ss.42-46. Akt. Macit, 2006, ss. 10).

Bağlanma kavramına kısaca değindikten sonra, "Bağlanma Kuramı"nın açıklaması yapılacaktır.

2.1.2. Bağlanma Kuramı

Bağlanma kuramı; John Bowlby (1969, 1980) tarafından geliştirilmiştir. Bu kurama göre; bebeğin temel bakım vereni ile (bu kişi genellikle annedir) kurduğu ilişi, onun hayatının geri kalanında diğerleri ile kurduğu ilişkinin temelini oluşturur (Macit, 2006, ss.9). Yani bebek annesi ile nasıl bir ilişi şekli kurmuş ise, hayatı boyunca diğerleri ile de hep o şekilde bir ilişi beklentisi oluşturur.

Bir çocuk psikiyatristi olan Bowlby'nin geliştirmiş olduğu bağlanma kuramına olan ilgisi anne yoksunluğundan kaynaklanmıştır (Yıldız, 2012, ss.3).

Bağlanma kuramını daha iyi kavrayabilmek için kuramın temellerini atan Bowlby'nin hayatına biraz değineceğiz.

Bowlby'nin annesi Mary, ebeveynlerin fazla ilgisinin çocukları şımarttığını düşünüyordu. Bu yüzden de Bowlby annesini günde yalnızca bir saat görebiliyordu. O da çay saatinden sonraydı. Fakat Bowlby, o dönemlerde bir dadıya sahipti. Bowlby'nin dadısı annesinin tam tersi son derece ilgili ve sıcak birisiydi. Fakat Bowlby dört yaşlarında iken dadısı Minnie içinden ayrılmıştır. Bowlby daha sonraları bu durumu bir annenin kaybı kadar trajik olarak tarif etmiştir. Bowlby'nin hayatındaki "anne figürü" nün erken kaybı, şuanda bağlanma kuramı olarak bilinen şeyin ortaya çıkmasına neden olmuştur. (https://en.wikipedia.org/wiki/John_Bowlby 5 Ağustos 2017).

Bowlby, "...çocukların annelerinden erken ayrılmaları ile suçlu olmaları arasında pozitif yönde güçlü bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşır..." (Hazan ve Shaver, 1994. Akt. Yıldız, 2012, ss. 3). İkinci Dünya Savaşının ilk kışında, Bowlby ilk yayınlanan "Kırkdört Çocuk Hırsız: Kişilikleri ve Hayatları" adlı çalışmasında beş yaşından önce temel bakım vereninden erken ve uzun süreli ayrılık (altı ay ve ya daha fazla) yaşayan çocukların çalma davranışları gösterdiği sonucunu gözlemlemiştir.

Bowlby gerek kendi yaşantısı, gerekse yaptığı gözlemler ile bağlanma kuramını hayatımıza geçirmiştir. O, bu kuramın temellerini atarken anne ve bebeğin erken çevresel deneyimlerinin bebeğin sağlıklı bir şekilde ruhsal gelişimini tamamlamasındaki önemini vurgulamıştır.

Bowlby ve kuramından bahsederken bu kurama büyük katkıları olan Mary Ainsworth'e de değinmeden geçemeyiz.

Ainsworth, araştırmalarında bağlanma ile ilgili olarak bebeklerdeki bireysel farklılıklara değinmiştir. Bowlby, bağlanma kuramının babası olarak adlandırılırken, Ainsworth'de bu kuramın annesi olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Ainsworth "Yabancı Oda Deneyi" ile erken duygusal bağlılık üzerine yaptığı çalışmaları ile de bilinmektedir (<http://www.attachfromscratch.com/mary-ainsworth.html> 8 Ağustos 2017)

Yabancı oda deneyi, 12-24 aylık bebeklere uygulanmıştır. Test yaklaşık 12 dakika civarı sürmektedir. Bu test süreci ise şöyledir; bebek annesi ile birlikte odaya gelir. Bebeğin odayı keşfetmesine ve oyuncaklarla oynamasına izin verilir. Sonrasında odaya bir yabancı girer ve annesi ile konuşmaya başlar. Sonrasında anne 3 dakikalığına odadan ayrılır, bebek ve yabancı odada kalır. Bu süreç sonrasında anne odaya geri döner, yabancı odadan ayrılır ve bebek ile anne oda da 3 dakika daha kalır.

Bu testin amacı, bebeklerin anneleri odadan ayrıldıklarında ki tepkilerini araştırmak ve anneleri yokken sakin kalıp odayı yeniden keşfedip keşfedemediklerini araştırmaktır. Ainsworth ve arkadaşları, bebeklere uygulamış oldukları bu test sonucunda bebeklerin tepkilerinde farklılıklar olduğunu görmüşlerdir ve 3 tip bağlanma stilinden bahsetmişlerdir (<http://www.attachfromscratch.com/mary-ainsworth.html> 8 Ağustos 2017). Bunlar; güvenli, kaçıngan, kaygılı/ikircikli bağlanma stilleridir.

Güvenli bağlanma stiline sahip bebekler annelerini güvenli bir sığınak olarak görürler. Anneleri yanındayken çevreyi rahatça keşfedebilirler ve anneleri ile yakınlığı sürdüren davranışlar sergilerler. Anneleri odayı terk ettiklerinde çok az huzursuzluk yaşarlar ve anneleri odaya döndüğünde ise çabucak sakinleşirler, çevreyi yeniden keşfetmeye devam ederler (Macit, 2006, ss.16).

Kaygılı/ikircikli bağlanma stiline sahip bebekler anneleri ile yakın olmayı, annelerinin onlara dokunmasını, sarılmasını istemelerine rağmen reddederler. Bu bağlanma stiline sahip bebekler anneleri odayı terk ettiğinde yoğun bir kaygı yaşarlar, öfke ve kızgınlık belirtileri gösterirler. Bir diğeriyle iletişim kurmayı kesinlikle reddederler. Anneleri odaya yeniden döndüğünde ise sakinleşemezler ve çevreyi yeniden keşfetmeyi reddederler. Anneye gitme isteği ve ondan uzaklaşma isteği arasında gidip gelirler. Annelerinin onları terk etmesinin altında yatan hayal kırıklığından dolayı annelerine gidip gitmemek konusunda tereddüt yaşarlar (Macit, 2006, ss.16).

Kaçıngan bağlanma stiline sahip bebekler sığ bebeklerdir. Anneleriyle fazla temas kurmazlar, iletişime girmezler. Anneleri ve diğerlerine neredeyse aynı davranırlar.

Anneleri odayı terk ettiğinde tepki göstermezler, üzülmezler, geri döndüklerinde de sevinmez ya da öfke belirtileri göstermezler (Macit, 2006, ss.16).

2.1.3. Bağlanma Davranışı

Bebek dünyaya geldiğinde savunmasız ve bakıma muhtaçtır. Henüz kendi ihtiyaçlarını karşılayamadığı için kendisine bakım veren bir diğere bağımlıdır. Bu bağımlılık süreci içerisinde bebek bakım verene, bakım veren de bebeğe bağlanmıştır. Yani bağlanma ilişkisi karşılıklı gelişen bir ilişkidir. Yeni doğan bir bebeğin beslenmek, temizlenmek gibi hayatta kalabilmesi için gerekli olan tüm ihtiyaçları karşılanırken, bakım veren de bundan mutluluk duyar. İki taraflı oluşan bu bağlanma sürecinde bebeklerin bir takım davranışları etkili olur. Bu davranışlar “bağlanma davranışı” olarak adlandırılmaktadır.

Emme, sokulma/uzanma, bakış, gülümseme ve ağlama davranışları bağlanma davranışı olarak adlandırılabilir. Bu davranışlar bebeğin temel bakım vereni ile ilişkisini güçlendirir (<http://cocuklaringelisimi.com/2014/01/07/baglanma-nedir/>

11 Ağustos 2017).

Bahsetmiş olduğumuz bu bağlanma davranışları kendi içerisinde de iki kümeye ayrılabilir. Bebeğin annesi ile yakın olmak, temas kurmak için yaptığı her türlü davranış; örneğin, emme, sokulma/uzanma gibi davranışlar aktif davranışlardır. Sözel olmayıp bebeğin yapmış olduğu mevcut durumuyla ilgili anneye bilgi veren; örneğin, ağlama, mızızlanma gibi davranışlar uyarıcı davranışlardır (Ainsworth,1972, ss.1172-1185. Akt. Subaşı, 2012, ss. 15).

Bağlanma davranışları görünenden ziyade bebekler için farklı duygulara da hizmet etmektedir. Örneğin emme davranışı sadece bebeğin karnını doyurmaya hizmet etmekten ziyade, bebekler aç olmadıklarında da streslerini yatıştırmak için annelerini emme davranışı sergilerler.

Bağlanma davranışı, bebeğin temel bakıcısı olan anneden ayrılma durumunda da ortaya çıkmaktadır. Ayrılma durumunda ortaya çıkan temel bağlanma davranışları; protesto, kederlenme ve tepki göstermedir (Yörükkan, 2011 ss.77. Akt. Subaşı, 2012, ss.16). Annesinden ayrılan bebek, durumu protesto etmek için ağlama, öfke nöbetleri gibi davranışlar sergiler. Sonrasında bu davranışların işe yaramadığını gördüğünde ise

kederlenir. Daha sonrasında bebek duruma tepki gösterir. Örneğin, anne geri geldiğinde onu reddeder, kucağına gitmez.

“Çocuklar görünüşte bağlanma davranışlarını ulaşılabilir herhangi bir kişiye yönlendirebilirler. Ancak gerçekte yaşamın 6. ya da 7. ayına kadar bütün normal bebekler bu davranışları kendi seçimlerine bağlı olarak kendisiyle yakınlık kurmak istedikleri ve kendisinden ayrı kalmaya itiraz ettikleri bir tek kişiye yöneltirler (Schaffer ve Emerson, 1964)” (Hazan ve Shaver, (1994), Çev. Dönmez, (t.y.), ss.6). Bu kişi bebeklerin bakımını üstelenen ve ihtiyaç duydukları her zaman yanlarında olup onları rahatlatan kişi; temel bakım verenleridir.

2.1.4. Keşif Davranışı

12-18. ay bebeklerin ayrışma-bireyleşme dönemleri olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemdeki bebekler yavaş yavaş güvenli bölgelerinden uzaklaşarak çevreyi öğrenip, kendi gücünü keşfetmeye çalışır. İşte bebeğin anneden ve güvenli alanından uzaklaşıp kendi başına gerçekleştirdiği her türlü eylem keşif davranışı olarak adlandırılır. Bu dönemde bebek her ne kadar anneden uzaklaşsa da anne ile oluşturduğu bağlanma stili etkilidir (Subaşı, 2012, ss.17).

Eğer bebek ve anne arasında güvelli bir bağlanma mevcutsa, bebek keşif davranışlarını rahatça gerçekleştirir, ihtiyaç duyduğu zamanda da anneyi güvenli bir sığınak olarak kullanıp duygusal yakıtını doldurmaya gelir (Grossmann, 2008, ss. 858. Akt. Subaşı, 2012, ss. 18).

Eğer anne ve bebek arasında güvensiz bir bağlanma mevcutsa, bebek kendini rahat hissetmeyerek sürekli geri dönme eylemleri gerçekleştirecek, çevreyi rahatça keşfedemeyecektir.

2.1.5. İçsel Çalışan Modeller

Bağlanma kuramına göre, bebek temel bakım vereni ile var olan ilişki şeklini içselleştirerek kendisi ve diğerleri hakkında bir tasarım oluşturur (Hayta, 2006, ss. 34). Bu kavram içsel çalışan modeller olarak tanımlanmaktadır. Bu kavramı ilk kullanan kişi John Bowlby'dir (Subaşı, 2012, ss.18).

İçsel çalışan modeller kavramına göre, bebek kendisi ve diğerleri hakkında bir tasarım oluşturur ve bu tasarım onun hayatının tüm süreçlerindeki ilişkilerinde etkili olur.

Burada iki tür kavramdan bahsedebiliriz. Bunlar “benlik modeli”, ve “ diğeri modeli” dir (Macit, 2006, ss.20).

Benlik modeline göre, bebek henüz kendisinin nasıl bir varlık olduğunu tanımlayacak nitelikte değildir. Buna göre kendisinin iyi mi, kötü mü, sevmeye değer mi yoksa değersiz bir varlık olduğu mu hakkında bir tasarım oluşturabilmesi için bir diğeri ihtiyacı duyar. Bu bir diğeri ise ona temel bakım sağlayan kişi yani annesidir. Annesinin gözünden kendi varlığı hakkında bir tasarım oluşturur. Ve bu oluşturduğu tasarım onun hayatı boyunca kendi varlığı hakkındaki değişmez kabulü olur.

Diğeri modeline göre, diğerlerinin güvenilirliği ve ulaşılabilirliği söz konusudur. Yani kişi ihtiyaç duyduğunda diğerleri orada olur mu, diğerlerine güvenilebilir mi bebek bu konuda bir tasarım oluşturur ve bu tasarımın mimarı temelde yine annedir (Macit, 2006, ss.21). Bu tasarım da yine onun hayatında hep diğerleri hakkındaki temel kabulü olur. Yani içsel çalışan modeller, kişinin kendisi ve diğerlerini algılamasını etkiler. Ayrıca hayatı boyunca kişinin hayatında aktif rol oynar.

Bu kavramlar zamanla ve yaşanmışlıklara bağlı olarak değişebilmektedir. Bebek kendisi hakkında sevmeye değer, diğeri hakkında güvenilir ve ulaşılabilir kavramını benimsemiş olsada bir zaman sonra anne depresyon geçirip onunla ilgilenmediğinde ve ulaşamaz olduğunda, kişideki bu kavram değişebilir ve kişi artık kendisinin değersiz, annesinin ise ulaşamaz ve güvenilmez olduğu kavramını benimseyebilir. Yani çevresel şartlar ve olumsuz hayat koşulları ile içsel çalışan modeller yeniden şekillenmektedir (Berlin, Cassidy, ve Appleyard, 2008, ss. 334, Sroufe, 2000, ss. 695. Akt. Subaşı, 2012, ss.19).

2.1.6. Yetişkinlik Döneminde Bağlanma

Bowlby, bağlanma sürecinin beşikten mezara kadar uzanan bir süreç olduğunu ve erken yaşta oluşan bu zihinsel kavramların çok fazla değişime uğramadan yetişkinlik döneminde de görüldüğünü ileri sürmektedir (Sümer ve Güngör, 1999, ss.74).

Önceki çalışmalarda bağlanma süreci olarak bebeklik ve çocukluk çağı üzerine daha çok odaklanılmıştır. Fakat günümüzde yetişkinlik çağının da en az diğer dönemler kadar önemli olduğu, süreçlerin birbirlerinin devamı niteliğinde olduğu ve asla birbirinden bağımsız düşünülmemeyeceği kanısına varılmıştır.

Yetişkinlik döneminde bağlanma süreci her ne kadar bebeklik ve çocukluk döneminin bir devamı niteliğinde olsada bazı yönleriyle farklılıkları vardır. Örneğin bebeklik ve çocukluk döneminde bağlanma ilişkisi bakım alan ve bakım veren niteliğinde iken, yetişkinlik döneminde bu ilişki karşılıklıdır. Bir taraf bakım alan niteliğindeyken, başka bir zaman bakım veren niteliğinde olabilmektedir. Başka bir farklılık ise, bebeklik ve çocukluk döneminde temel bakım veren kişi anne yani bakım alandan yaşça büyük, bakım sağlayabilen bir kişi iken yetişkinlik döneminde genelde bu kişi bir akran ya da karşı cinsten birisi niteliğindedir (Yıldız, 2012, ss.7). Yetişkinlik dönemi bağlanma ilişkisi bağlanma, bakım ve cinsel ilişkiyi içermektedir (Hazan ve Shaver, 1994, Weis, RS., 1982. Akt. Uytun, M. Ç., Öztop, D. B., Eşel, E., 2013, parag. 26)

Yetişkinlik dönemi bağlanma süreci dendiğinde bu alanda etkili olan Hazan ve Shaver, Main ve arkadaşları, Bartholomew ve Horowitz'den bahsedebiliriz.

Bu alanla ilgili ilk çalışmalar Main ve arkadaşları (1985) tarafından yapılmıştır (Yıldız, 2012, ss.7).

Main ve Goldwyn'ın geliştirmiş olduğu 'Yetişkin Bağlanma Görüşmesi' adlı çalışma sekiz sorudan oluşturulan görüşme yöntemidir. Buna göre ebeveynlerin bağlanmaya karşı tutumları değerlendirilmektedir (Özakkaş, 2012, ss.8). Bu görüşmeler sonucunda Main ve arkadaşları Ainsworth'ün gözlemlene sonucunu oluşturduğu üç bağlanma stilinin yetişkinler için de geçerli olabileceğini ileri sürmüşlerdir (Sümer ve Güngör, 1999, ss.74). Yetişkinlik dönemi bağlanma stillerini belirlerken çocukluk dönemi bağlanmalarına odaklanmışlardır (Main M, Kaplan N, Cassidy J., 1985. Akt. Morsünbül ve Çok, 2011, ss. 557).

Main ve arkadaşları yapmış oldukları araştırma sonucuna göre üç bağlanma stilinden şu şekilde bahsetmişlerdir; güvenli bağlanan bireyler yapılan araştırmalara göre çocukluk anılarını daha çok hatırlamaktadır. Hatırladıkları anıları ise çoğunlukla olumlu anılardır. Kaçınan bağlanma stiline sahip bireyler ise bağlanma ilişkilerini değersizleştirme eğilimindedirler ve bağlanma ilişkileri ile ilgili çoğu özel deneyimi hatırlamakta güçlük çekmektedirler. Saplantılı bağlanma stiline sahip bireyler ise ebeveynleriyle ilgili anıları çoğu zaman abartılı ve olumludur. Fakat anıları çoğu zaman tutarsızdır (Morsünbül ve Çok, 2011, ss.557).

Hazan ve Shaver (1987) bağlanma sürecini romantik ilişkiler boyutunda ele almışlardır. Ainsworth ve arkadaşlarının öne sürdüğü üç bağlanma stilini romantik

ilişkilere uyarlamışlardır. Hazan ve Shaver'a göre kişilerin bağlanma stilleri onların hayatları boyunca var olan romantik ilişkilerini mevcut bağlanma stillerine göre farklı boyutlarda etkilemektedir.

Buna göre güvenli bağlanma stiline sahip yetişkinler, kendilerini sevmeye değer ve değerli olarak algılamaktadırlar. Ayrıca başkalarına ise sevgilerini gösterebilen bireylerdir (<http://www.cised.org.tr/m-cc33f2b.html>, 20 Ağustos 2017, parag. 12). Bu bağlanma stiline sahip bireyler yakın ilişkileri rahatlıkla kurabilirler. Ayrıca kendisine güvenen ve diğerlerine güvenmekte zorlanmayan bireylerdir.

Kaygılı/ikircikli bağlanma stiline sahip kişilerin özsayıları düşüktür. Kendilerine ve diğerlerine çok fazla güvenleri yoktur. Romantik ilişkilerinde sürekli terk edilme kaygıları yaşarlar. İlişkilerinde de oldukça kıskançtırlar. Ayrıca ilişkilerinde duygusal iniş ve çıkışlar yaşarlar (Macit, 2006, ss.29-30).

Kaçınan bağlanma stiline sahip kişiler yalnızlığı en çok tercih eden kişilerdir. Bu kişiler ilişkilerinde genellikle soğuk ve mesafeli olarak adlandırılabilirler. Soğuk ve mesafeli olmalarının altında yatan neden ise güvenlik arayışıdır. Eşlerine kendilerini açmazlar. Kaçınan bireylerde ani din değiştirme olayları diğer bireylere göre daha fazla görülür. Eşleriyle soğuk ve mesafelidirler fakat çok fazla cinsel ilişki ve madde kullanımı gibi dürtüsel davranışları vardır (Hazan ve Shaver, 1994. Akt. Yıldız, 2012, ss.9).

Hazan ve Shaver'in Ainsworth ve arkadaşlarının öne sürdüğü üç bağlanma stilini romantik ilişkilere uyarladığı çalışmaları doğrultusunda elde ettikleri sonuçlar Ainsworth'ün yapmış olduğu erken çocukluk dönemini ele aldığı araştırma sonuçlarına benzemektedir. Hazan ve Shaver'in yapmış olduğu araştırma sonucuna göre bireyler arasında en yaygın olarak güvenli bağlanma stili görülmektedir (yaklaşık %55). Sonrasında ise sırası ile kaçınan (%25) ve kaygılı/ikircikli (%20) bağlanma stili görülmektedir (Sümer ve Güngör, 1999, ss. 75).

Yetişkin bağlanması ile ilgili bir başka önemli katkı Bartholomew ve Horowitz tarafından yapılmıştır. Bartholomew ve Horowitz; John Bowlby'nin içsel çalışan modeller adı altında ele aldığı "benlik modeli" ve "diğeri modeli" ni ele almışlardır ve bu zihinsel modellerin birbirleriyle çaprazlanmasından dört bağlanma stili oluşturmuşlardır. Onlar bu modeli "Dörtlü Bağlanma Modeli" olarak adlandırmışlardır. Bu modele göre; güvenli, saplantılı, kayıtsız ve korkulu bağlanma stilleri ele alınmıştır (Çalışır, 2009, ss.243).

Bu modele göre; güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin kendileri hakkındaki tasarımları olumludur. Bu bireyler kendilerini değerli ve sevmeye değer olarak algılamaktadırlar. Benlik saygıları oldukça yüksektir ve daha özerk bireylerdir. Güvenli bağlanan kişilerin diğerleri hakkındaki tasarımları da olumludur. Diğerlerini daha destek verici ve iyi niyetli olarak algırlar. İhtiyaçları olduklarında diğerlerine yakınlığa başvurmaktan kaçınmazlar ve onları ulaşılabilir olarak algırlar (Çalışır, 2009, ss.243).

Saplantılı bağlanma stiline sahip bireylerin kendileri hakkındaki tasarımları olumsuzdur. Bu bireyler kendilerini değersiz olarak algılamaktadırlar. Ayrıca kendilerini sevmeye değer görmezler. Bu bireylerin özgüvenleri oldukça düşüktür. Saplantılı bağlanan kişilerin diğerleri hakkındaki tasarımları olumludur. O yüzden diğerlerinin onayına ve desteğine çok fazla ihtiyaç duyarlar. Bir başkasının uzantısı şeklinde yaşarlar. En büyük korkuları bir diğeri tarafında reddedilmek ve terkedilmektir. Buna maruz kalmamak için de sıra dışı davranışlara eğilimlidirler (Sümer ve Güngör, 1999, ss.75-76).

Kayıtsız bağlanma stiline sahip bireylerin kendileri hakkındaki tasarımları olumludur. Bu bireyler kendilerini değerli ve sevilebilir olarak algılamaktadırlar. Kendilerine olan özgüvenleri oldukça yüksektir ve bağımsızlıklarına oldukça düşkünlerdir. Kayıtsız bağlanan bireylerin diğerleri hakkındaki tasarımı ise olumsuzdur. Diğerleri tarafından hayal kırıklığına uğramamak ve reddedilmemek için yakın ilişkilerden kaçınırlar (Çalışır, 2009, ss.244).

Korkulu bağlanma stiline sahip bireylerin kendileri hakkındaki tasarımları olumsuzdur. Bu bireyler kendilerini değersiz hissederler. Sevmeye değer olmadıkları duygusuna sahiptirler. Korkulu bağlanan bireylerin diğerleri hakkındaki tasarımları da olumsuzdur. Diğerlerini güvenilmez ve reddedici olarak algırlar (Macit, 2006, ss.29). İlişkilerinde yakınlık isterler fakat reddedilmekten korktukları için yakın ilişkilerden kaçınırlar.

2.1.7. Bağlanmayı Etkileyen Faktörler

Bağlanma yaşam boyu süregelen, tutarlı bir ilişki biçimidir. İlk olarak yaşamın ilk yıllarında anne ile çocuk arasında beliren bağlanma ilişkisi, yaşamın ilerleyen zamanlarında bireyin hayatında var olan her bağlanma ilişkisi için bir örnek oluşturur. Anne ile çocuk arasındaki ilk bağlanma ilişkisinde sağlıklı ve doyuma dayalı bir bağlanma ilişkisi oluşmuşsa bu durum bağlanma sürecini olumlu yönde etkiler. Eğer anne ve çocuk arasındaki bağlanma ilişkisinde bir aksaklık ve yetersizlik oluşmuşsa bu durum

tüm bağlanma sürecini olumsuz yönde etkiler (Kesebir ve ark., 2011, ss.322). Şimdi bağlanma süreci üzerinde olumlu ya da olumsuz yönde etkili olan faktörlerden biraz bahsedelim.

2.1.7.1. Bakım veren faktörü

Bireyin ne tür bir bağlanma stili geliştireceğini etkileyen en önemli faktör çocukluğunda bakımını sağlayan kişinin sağladığı bakımın niteliği ve ihtiyaçlarını görme şeklidir (Üretmen, 2003, ss.25. Akt. Macit, 2006, ss.17). Annelerinden her ihtiyaç duyduğunda tutarlı ve ihtiyaçlarına doğru şekilde yanıt alan çocuklar annelerini güvenilir olarak algırlar ve annelerine ne zaman ihtiyaç duyarlarsa bilirler ki anneleri her zaman oradadır. Böyle bir tasarım geliştiren çocuklarda güvenli bağlanma stili aktif olur ve bu çocuklar rahatlıkla çevreyi keşfedebilirler. Yetişkinliklerinde de kendine güvenen bireyler olurlar.

Annelerine ihtiyaç duyduğunda tutarlı ve ihtiyaçlarına doğru şekilde yanıt alamayan çocuklar ise çevreyi keşfetmek konusunda kaygılıdır. Annelerinin güvenilirlikleri konusunda kararsızdır. Yabancı bir ortamda sıkıntılanırlar (Sümer ve Güngör, 1999, ss. 77-80, Akt. Macit, 2006, ss. 17). Bu çocuklarda ise kaygılı/ikircikli bağlanma stili aktif olur.

Anneleri tarafından reddedilen ve görülmeyen çocuklar ise zaten annelerinin varlığından tümüyle vazgeçtikleri için anneleri olmadığında sıkıntılanmazlar. Bu çocuklarda ise kaçınan bağlanma stili aktif olur.

2.1.7.2. Mizaç faktörü

Bağlanma ilişkisini etkileyen bir diğer faktör ise çocuğun doğuştan getirdiği mizaç özellikleridir. Mizaç ile ilgili yapılan ilk çalışmalara göre çocukların mizaç özellikleri 3 grupta ele alınabilir. Bunlar;

- Kolay mizaç: Sakin, yeni durumlara kolaylıkla adapte olabilen, uyku ve beslenme alışkanlıkları düzenli olan çocuklar kolay mizaçlı olarak ele alınmaktadır.
- Zor mizaç: Huzursuz ve çabuk kızan, yeni durumlara karşı tepki gösteren, uyum sağlayamayan, uyku ve beslenme alışkanlıkları düzensiz olan çocuklar zor mizaçlı olarak ele alınmaktadır.

- Yavaş alışan: Yeni durumlara karşı zor mizaçlı çocuklar gibi tepki vermemekle birlikte uyum sağlamaları da zaman gerektiren, hareket düzeyleri düşük çocuklardır (Atkinson ve ark., 2003, ss.91-95. Akt. Macit, 2009, ss.19).

2.1.7.3. Yaş faktörü

Bağlanma ilişkisinde diğer bir etkili faktör ise yaş faktörüdür. Birey çocukluk döneminde onun bakımını sağlayan kişi ile bir bağlanma ilişkisi geliştirmektedir. Bağlanma figürü ile olan bu bağlanma ilişkisi bireyin gelişimsel süreçlerine göre değişiklik göstermektedir. Bebeklik döneminde bebek ihtiyaçları doğrultusunda ona bakım veren kişiye muhtaç durumdadır. Bu kişi ise genellikle annedir. Bebeklik döneminde anne bebeğin bağlanma figürü iken, yetişkinlik döneminde bu muhtaçlık durumu ortadan kalktığı için bağlanma figürü de yer değiştirmektedir. Yetişkinlik döneminde birey genellikle karşı cinse ya da bir akranına ihtiyaç duymaktadır. Öyleyse bağlanma figürü karşı cinsi ya da bireyin akranı olmaktadır. Yetişkinlik döneminde birey bakım almakla birlikte aynı zamanda bakımda vermektedir (Subaşı, 2012, ss.32). Yaşlılık dönemi bağlanma sürecinde ise bebeklik dönemindeki gibi bakım alma süreci mevcuttur. Bağlanma figürü ise bu dönemin ihtiyaçları doğrultusunda yeniden değişmektedir.

2.1.7.4. Cinsiyet faktörü

Bağlanma ile ilgili yapılan ilk araştırmalarda bireylerin cinsiyetlerine göre bağlanma stillerinde herhangi bir farklılığın neredeyse olmadığı gözlemlenmiştir (Del Giudice, 2009, ss. 16, Grossman ve ark., 2008, ss. 867. Akt. Subaşı, 2012, ss. 38). Fakat bunun nedeni de önceki bağlanma çalışmaları bebekler ve okul öncesi çocuklar üzerine yapılmaktaydı. Bu dönemde çocuklarda cinsiyet özellikleri arasında farklılıklar oluşmadığı için de bağlanma stillerinde de farklılıklar gözlenmemiştir. Fakat orta çocukluk dönemi ele alındığında işler değişmektedir. Bu dönemle ilgili yapılan araştırmalarda çocuklar arasında cinsiyete bağlı olarak bağlanma stillerinde farklılıklar gözlemlenmiştir.

Granot and Mayselless (2001) yaşları 9 ila 11 olan 113 çocuk üzerinde gözlem yapmıştır. Sonuçlar güvensiz bağlanan çocuklar üzerinde beklenmedik bir cinsiyet farkı göstermiştir. Bu araştırmaya göre kızlarda daha çok kaygılı/ikircikli bağlanma stili baskın iken güvensiz bağlanan erkekler de ise kaçınan bağlanma stili görülmüştür (Del Giudice, 2009, ss.6). Yetişkinler ele alındığında bağlanma figürü açısından romantik ilişkiler ele

alınmaktadır. Önceki çalışmalarda (1980'ler) bağlanma stillerinde cinsiyete bağlı bir farklılık olmadığından bahsedilirken, daha sonraki araştırmalarda yetişkinlerde de benzer sonuçlar görüldüğü ileri sürülmüştür. Güvensiz bağlanan erkeklerde güvensiz bağlanan kadınlara nispeten daha kaçınan bağlanma stili görülmüştür (Schmitt ve ark., 2003, s. 310. Akt. Subaşı, 2012, ss.38).

2.1.7.5. Sosyo-ekonomik durum faktörü

Yapılan araştırmalar doğrultusunda sosyo-ekonomik durumun bireylerin bağlanma stilleri üzerinde etkisi olduğu ileri sürülmüştür. Bu araştırmalar doğrultusunda elde edilen bulgulara göre sosyo-ekonomik durum ele alındığında her iki uçta da bağlanma stillerinde güvensizlik elde edilmiştir.

Toplumda sosyo-ekonomik durumun iyi ya da kötü olması durumunda bireyler arasında yaygın olarak güvensiz bağlanma stili elde edilmiştir.

Orta sosyo-ekonomik durumu olan bireylerde ise daha çok güvenli bağlanma stili yaygın olarak elde edilmiştir (Sroufe, 2000, s. 700. Akt. Subaşı, 2012, ss. 39). Bunun nedeni olarak da şu duruma değinilebilir.

Sosyo-ekonomik durumu iyi olan bireyler mutluluğu daha çok maddi kaynaklarla elde etmeye çalışmaktadırlar ve çocuklarını da manevi yönden çok maddi yönlerle mutlu etmeye çalışmaktadırlar. Bunun sonucu olarak da çocuklarıyla daha az duygusal doyum ve sevgiye yönelik bağlantı kurmaktadırlar.

Ayrıca bu tür ailelerde çocuğun temel bakıcısından ziyade temel bakıcıya yardım eden ve çocuğun bakımını üstlenen yardımcı bakıcılarda devreye girmektedir. Böylelikle anne-çocuk arasında güvenli bağlanmanın oluşması birçok faktör yüzünden engellenmektedir ve güvensiz bağlanma oluşmaktadır (Turgut 2014 <https://elitfedaileri.wordpress.com/baglanma-kurami-anneden-allaha-baglanma/> 12 Eylül 2017).

Sosyo-ekonomik durumu kötü olan bireyler de çocuklarının bakımından ziyade ailenin hayatlarını devam ettirebilmek için başka koşuşturmaları da olabileceği için ve çocuğun bakımına annenin çok fazla zaman ayıramadığı için daha çok güvensiz bağlanma görülebilmektedir (Turgut, 2014, <https://elitfedaileri.wordpress.com/baglanma-kurami-anneden-allaha-baglanma/> 12 Eylül 2017)

Sosyo-ekonomik durumu orta olan aileler çocukların bakımını sağlarken optimal duygusal doyum ve duygusal bağlantı sağlayabilmektedir. Bu yüzden de daha çok güvenli bağlanma stilinin görülmesi beklenmektedir.

2.1.7.6. Bağlanma ve kültür

Bağlanma konusunda yapılan araştırmalara göre bağlanma kuramı hakkında dört temel hipotezden bahsedilmiştir (Bowlby, 1969/1982; Van Ijzendoorn ve Sagi-Schwartz, 2008. Akt. Subaşı, 2012, ss.40).

Bunlardan bahsedecek olursak; birincisi evrensellik hipotezidir. Evrensellik hipotezine göre sıra dışı bir durum söz konusu olmadığı müddetçe bebekler bir ya da birden fazla bakım verene bağlanabilir ve bu durum her toplumda böyledir, evrenselidir. İkincisi; normatiflik hipotezidir. Bu hipoteze göre, güvenli bağlanma normatif bir durumdur. Çünkü Batı kültüründe de oldukça sık rastlanır. Üçüncüsü; hassasiyet (sensitivity) hipotezidir. Bu hipoteze göre ebeveynler ne kadar hassas ve çocuğun ihtiyaçlarına duyarlıysa bu durum onların güvenli bağlanma ile ebeveynlerine bağlanmasına yol açar. Dördüncüsü; yetkinlik (competence) hipotezidir. Bu hipoteze göre çocuğun sosyal becerileri ve bilişsel kabiliyetleri ile güvenli bağlanma arasında pozitif yönde bir korelasyon mevcuttur. Evrensellik hipotezi diğer üç hipotezi de kapsamaktadır (Subaşı, 2012, ss.40).

Her ne kadar birçok araştırma evrensellik hipotezini savunsa da, bazı araştırmacılar bağlanma kuramının Batı toplumları esas alınarak oluşturulduğunu ve Doğu toplumunun kültürel değerlerini yansıtmadığını ileri sürmektedir (Van Ijzendoorn ve Bakermans-Kranenburg, 2010, s. 202. Akt. Subaşı, 2012, ss.40-41).

Bağlanma süreçleri kültürden kültüre göre farklılıklar göstermektedir. Kendi ülkemiz esas alındığında batı şehirlerinde bir annenin çocuğuna yaklaşımı, tepkiselliği ile doğu şehrindeki bir annenin çocuğuna yaklaşımı ve tepkiselliği arasında ciddi bir farklılık gözlemlenebilir.

2.2. TANRI ALGISI

2.2.1. Tanrı Algısı

Tanrı algısı, bireyin Tanrı kavramına hayatı boyunca yüklediği anlamlar zincirinden oluşmaktadır (Lawrence, 1997, ss. 214. Akt. Subaşı, 2012). İlk çağ filozoflarından Ksenophanes Tanrı algısı ve Tanrı tasavvuru ile ilgili şu sözleri söylemiştir; "...İnsanlar,

tanrıların kendileri gibi doğmuş olduklarını ve kendilerinkine benzeyen elbiseleri, sesleri ve biçimleri olduğunu sanmaktadırlar... Evet, eğer öküzlerin, atların ve aslanların elleri olsaydı ve onlar elleriyle insanlar gibi resim yapmasını ve sanat eserleri meydana getirmesini bilselerdi, atlar tanrıların biçimlerini atlarınkine, öküzler öküzlerinkine benzer çizerlerdi ve onların her birine de kendi türlerine uygun bedenler verirlerdi... Habeşler, tanrıların kara ve basık burunlu, Trakyalılar ise mavi gözlü ve kızıl saçlı olduklarını söylerler” (Ay, 2005, ss. 110; Weber, 1991, ss.15. Akt. Kartopu, 2014, ss.890). Ksenophanes sözleriyle insanların Tanrı algılarına kendilerinkine benzer nitelikler yüklediklerini, bireyin Tanrı algısının var olan Tanrı imajına göre şekillendiğini vurgulamaktadır (Ay, 2005, ss. 110; Weber, 1991, ss. 15. Akt. Kartopu, 2014, ss.890).

İnanan bireylerde Tanrı’yı şekle sokmak ya da nesneleştirmek mümkün değildir. Biz yukarıda bahsedilen sözlere istinaden inanan bireylerin Tanrı algıları için şundan bahsedebiliriz; Tanrı algısı, bireyin hayatı boyunca psikolojik olarak yaşadığı deneyimler sonucunda Tanrı kavramına yüklediği anlamlar zinciridir (Lawrence, 1997, ss. 214. Akt. Subaşı, 2012, ss.48). Bireylerin Tanrı algılarının gelişmesinde onların bakımında etkin olan temel bakım verenlerinin Tanrı algıları etkilidir. Fakat bireyde var olan Tanrı algısı gelişimsel süreçlere ve yaşanmışlıklara bağlı olarak yeniden şekillenebilir (Lawrence, 1991, ss. 214-5; Jones, 2007, ss. 41. Akt. Subaşı, 2012, ss.49).

Tanrı algısı oluşurken bireye öğretilen her türlü dini öğretiler sonucu bireyin Tanrı’ya yönelik algısı olumlu veya olumsuz olabilir (Güler, 2007a, ss.2). Olumsuz bir tanrı algısı, inanan bir birey için suçluluk duygusu ve bireyin kendisiyle ilişkili olumsuz algılara sahip olmasına yol açabilir. Bu bireylerde tanrı “cezalandıran ve affetmeyen” olarak algılanabilir. Olumlu tanrı algısına sahip bireyler ise Tanrı’yı “seven, merhameti ve şefkatli” olarak algulamaktadırlar (Güler, 2007a).

2.2.1.1. Tanrı Sevgisi ve Tanrı Korkusunun Tanrı Algısı Üzerindeki Etkisi

Sevgi ve korku kavramları yaşamımızda var olan, olmazsa olmaz temel duygularımızdır. Sevgi, bireyi bir kişiye ya da bir nesneye karşı ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten pozitif bir duygu iken, korku bir tehlike veya tehlike düşüncesi karşısında duyulan kaygı durumudur (Türk Dil Kurumu 2017 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a32ed28a64536.94735061, 8 Kasım 2017).

Tanrı sevgisi, inanan bireyleri Tanrı'ya yaklaşmaya ve bağlanmaya yönlendirir (Güler 2007a). Tanrı'nın şefkatli ve bağışlayıcı olduğu bilgisine inanan bireylerde Tanrı sevgisi hâkimdir.

Bireyler bir hata yaptıklarında Tanrı tarafından cezalandırılacakları ve Tanrı'nın gazabına uğrayacakları inancı hâkim olur. Burada Tanrı korkusundan bahsedebiliriz. Tanrı'nın sevecek mi yoksa korkulacak mı bir varlık olduğu düşüncesi çocukluk yıllarındaki dini öğretilerimizle hayatımızda hakim olur. Çocuk bir hata yaptığında ya da anne ve babanın istemediği bir davranış sergilediğinde “ Cehennem'de yanarsın, Tanrı seni yakar” gibi sözler sarf edildiğinde bu bireyde Tanrı'nın korkulacak, cezalandıran bir varlık olduğu inancı hakim olur. Bu bireylerde Tanrı'dan uzaklaşma ve olumsuz Tanrı algısı hakim olur. Tanrı sevilen bir varlık değil tam tersi korkulan bir varlık olarak algılanır.

Öyleyse Tanrı'nın sevilen mi korkulan mı bir varlık olduğu inancı bireylerin çocukluk yaşamışlıklarına kadar dayanmaktadır. Tanrı'nın sevilen bir varlık olarak algılanması olumlu Tanrı algısına yol açarken, korkulan bir varlık olarak algılanması olumsuz Tanrı algısına yol açmaktadır. Olumlu Tanrı algısı olan bireyler Tanrı'yı “affeden, şefkatli, çok seven, güvenilir” olarak ifade ederken; olumsuz Tanrı algısı olan bireyler Tanrı'yı “ cezalandıran, affetmeyen, uzak, korkutucu” olarak ifade etmektedir (Güler 2007b).

2.2.2. Tanrı Algısı ve Demografik Özellikler

Araştırmanın bu bölümünde bireylerin gelişimsel süreçleri açısından Tanrı algıları ele alınacaktır. Bu doğrultuda çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemlerine değinilecektir.

2.2.2.1.Çocukluk dönemi açısından Tanrı algısı

Çocukluk dönemi Tanrı algısını kendi içerisinde gelişimsel süreçlerle ele alırsak ilk olarak bebeklik dönemine değinebiliriz. Bu dönemde bebek, dış dünyayı kendisi ve ona bakım veren kişiden ibaret algılamaktadır. Yani ebeveyni onun dış dünyada algıladığı tek nesnesidir. Öyleyse bebek ebeveynini her şeye gücü yeten, tümgüçlü bir varlık olarak algılamaktadır. Yani Tanrı kavramı bildiği tek nesnesi olan ebeveyni etrafında şekillenmektedir (Yıldız, 2007, ss.98).

Bebeklik dönemi sonrası süreç ilk çocukluk olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemde çocuğun Tanrı kavramı üzerinde ebeveynin etkisi bebeklik döneminden daha baskın hale gelmektedir (Yıldız, 2007, ss.90). Bu dönemin getirmiş olduğu gelişimsel özellikler doğrultusunda çocuk Tanrı'ya insani özellikler atfetmektedir. Yani Tanrı'nın insani duygulara ve organlara sahip olduğu yönünde algıları oluşmaktadır. Bunun sebebi ise o dönemde henüz soyut düşünme kavramının gelişmemiş olmasıdır. Çocuktaki bu düşünce tarzı *Antropomorfizm* olarak adlandırılmaktadır (Yıldız, 2007, ss.90).

Bu dönemde çocuk artık ebeveyni ve Tanrı kavramını birbirinden ayırabilmektedir. Tümgülü ebeveyninin de üzerinde bir Tanrı vardır ve Tanrı daha güçlü ve herşeye gücü yetendir.

İlk çocukluk döneminde cinsiyet algısı katı olduğu için çocuklar Tanrı'ya bir cinsiyet atfettirmektedirler ve Tanrı'yı erkek olarak nitelendirmektedirler. Bunun nedeni ise o dönemde baba dış gücü temsil ettiği için Tanrı algıları da babayı temsil eden erkek cinsiyeti ile algılanmaktadır (Subaşı, 2012, ss.72).

Son çocukluk dönemi olarak adlandırdığımız 7-12 yaş arası olan dönemde de antropomorfik düşünce biçimi hâkimdir. Çocuklar hala Tanrı'ya insani özellikler yüklerler fakat ilk çocukluk döneminden farklı olarak Tanrı sıradan bir insan gibi tasvir edilmekten çok, olağanüstü güçleri olan bir insana benzetilir (Yıldız, 2007, ss.92).

Çocuklar Tanrı'yı kendilerine yardım eden, onları koruyup kollayan, onları duyan ve duygularını bilen, hata yaptıklarında cezalandıran fakat pişmanlık durumunda da kolaylıkla affeden biri olarak algılarlar (Yıldız, 2007, ss.92).

Son çocukluk döneminde çocukların Tanrı algılarında ilk çocukluk dönemindeki gibi erkeksi bir Tanrı algısı etkin değildir. Bu dönemde çocukların cinsiyet algısı yumuşamaya başlar. Bu nedenle, çocuklar Tanrı'yı hem erkek hem kadın cinsiyeti ile algılamaya başlar. 4-5 yaşlarında iken Tanrı daha çok baba gibiyken, 7-10 yaşlarında iken Tanrı daha çok anne gibidir (Subaşı, 2012, ss.72).

İlk çocukluk döneminde yani 4-6 yaş arası çocuklarda, çocukların cinsiyetlerine bağlı olarak Tanrı algılarında herhangi bir farklılık görülmemiştir (Tamminen, 1996, ss.178. Akt. Baring, 2012, ss. 278). Fakat çocukların yaşları büyüdükçe dini algılarında cinsiyete bağlı olarak farklılıklar görülmüştür (Baring, 2012, ss.278).

Çocukların Tanrı algılarının şekillenmesinde en etkili olan faktör ebeveyn ve öğretmen faktörüdür. Evde ebeveynin etkisiyle şekillenen Tanrı algısı daha çok “sevgi yönelimli Tanrı algısı” iken, okulda öğretmenin etkisiyle şekillenen Tanrı algısı ise daha çok “korku yönelimli Tanrı algısı”dır (Subaşı, 2012, ss.71).

Literatürdeki bir araştırmanın sonucuna göre, öğretmen-çocuk ilişkisinin niteliği ile sevgi yönelimli Tanrı algısı arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur (De Roos, Miedema ve Iedema, 2001, ss.615. Akt. Subaşı, 2012, ss.71).

Heller (1986), gerçekleştirdiği bir araştırmasında çocukluk dönemindeki gelişimsel süreçlere göre bebeklik, ilk çocukluk ve son çocukluk dönemlerini ele aldığımızda Tanrı'nın gitgide daha uzak ve otoriter olarak algılandığı sonucuna ulaşmıştır (Akt. Dickie ve ark., 1997, ss.26).

Erkek ya da kız çocuk fark etmeksizin çocukların bakımında daha çok temel bakım veren kişi çoğu zaman annelerdir. Babalar kız çocuklarına göre erkek çocuklarıyla daha çok karşı karşıya gelme eğilimindedirler (Parke, 1981. Akt. Eshleman and Dickie, 1999, ss. 140). Öyleyse erkek çocukları, erkek otorite figürünü kız çocuklarına oranla daha yakın bulmaktadırlar. Eğer ki erkek çocukları Tanrı'yı erkek olarak algıarlarsa Tanrı'yı daha yakın ve ilgili olarak algılamaktadırlar. Eğer kız çocukları Tanrı'yı erkek olarak algıarlarsa Tanrı'yı daha soğuk ve ilgisiz olarak algılamaktadırlar. Tanrının erkek değil de kadın olarak algılanması durumunda da tam tersi bir durum söz konusudur (Eshleman and Dickie, 1999, ss.140).

Vergote, Aubert (1972) ve Heller (1986)'e göre erkek çocukları Tanrı'yı daha çok baba gibi yada erkek cinsiyeti ile algılamaktadırlar. Kız çocukları ise Tanrı'yı daha çok anne gibi ve baba gibi yada hem erkek hem kadın olarak algılamaktadırlar (Eshleman and Dickie, 1999, ss.141).

Reinert ve Edwards'ın (2009, ss. 27-32) çocuk istismarı ve çocuklukta Tanrı kavramı üzerine yaptığı bir araştırma sonucuna göre, çocuklukta her türlü istismara uğramış olan çocukların ileriki dönemlerde dindarlıkları ve Tanrı algıları olumsuz yönde etkilenmektedir. İstismara uğrama ile sevmeyen, uzak ve otoriter Tanrı algısı arasında pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiştir (Subaşı, 2012, ss.73).

Türkiye'de 7-12 yaş arası çocuklar üzerinde Tanrı algısı hakkında yapılan en erken çalışmalardan biri Yavuz tarafından yapılmıştır (1983). Araştırma sonucuna göre Yavuz

çocukların Tanrı algılarının genelde gerçekçi olduğunu ileri sürmüştür. Çocukların bazılarında ise gelişimsel özellikleri doğrultusunda egosantrik ve antropomorfik Tanrı algıları bulunduğunu da ileri sürmüştür (Seyhan, 2014, ss.73).

Öcal (2004), 4-10 yaş arası çocuklar üzerinde yaptığı bir araştırma da, 4, 5 ve 6 yaşındaki çocukların Tanrı'yı masallardaki kahramanlar gibi algıladıklarını, 8, 9, 10 yaşına doğru çevrenin etkisi doğrultusunda bir Tanrı algılarına sahip oldukları sonucuna varmıştır (Seyhan, 2014, ss.73).

2.2.2.2. Ergenlik dönemi açısından Tanrı algısı

Ergenlik dönemindeki bireyde artık antropomorfik düşünme tarzı yavaş yavaş son bulmaktadır. Birey artık daha soyut ve mantıksal çerçevede düşünebilmekte ve Tanrı kavramı bu çerçevede şekillenmektedir (Yıldız, 2007, ss. 92).

Bu dönem, bireyler için çocukluktan yetişkinliğe doğru geçiş dönemidir. Çocukluk döneminden farklı olarak bireyin hayatında merkezde olan kişi ebeveynlerinden akranlarına ve romantik ilişkilerine doğru geçiş yapmaktadır. Bu tür değişikliklerden dolayı bireyin Tanrı algısı hakkında da araştırmacıların fikirleri açısından bazı farklılıklar oluşmaktadır (Turgut, 2014 <https://elitfedaileri.wordpress.com/baglanma-kurami-anneden-allaha-baglanma/> 13 Kasım 2017). Bazı araştırmacılar bireyin Tanrı algısının ebeveynleri tarafından şekillendiğini savunurken, bazıları arkadaşları tarafından şekillendiğini savunmaktadır (Granqvist, 2002b. Akt. Subaşı, 2012, ss.74). Kimi araştırmacılar ise romantik ilişkilerin Tanrı algısı üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğunu savunmaktadır (Granqvist ve Hagekull, 2003, ss.809. Akt. Subaşı, 2012, ss. 74). “Romantik aşk ilişkisinde ayrılık yaşayan ergen bireylerin dindarlığında bir artış gözlemlenirken, yeni bir romantik ilişkiye başlamış ergen bireylerin dindarlığında azalma gözlemlenmiştir (Granqvist ve Hagekull, 2003, 808-9)” (Subaşı, 2012, ss.74).

Ergenlik döneminde arkadaş çevresi ergen bireyler için çok önemli bir etkiye sahiptir. Bireyler bazı arkadaşları ile öyle çok özdeşim kurarlar ki onların din hakkındaki tutum ve davranışlarını benimserler (Yörükoğlu 1986. Akt. Güler 2007a, ss.21). Bu durum bireylerin Tanrı algılarını ve dini inanışlarını önemli ölçüde etkiler.

Ayrıca ergenlik dönemi radikal kararların alındığı, ani değişimlerin yaşandığı çalkantılı bir dönemdir. Ergenlikte dindarlıkta düşüş, tam tersi aşırı bir artış ya da dini

reddetme (Granqvist, 2002b, ss. 262. Akt. Subaşı, 2012, ss. 74) yaşanabilir. Bu sebeple bu dönemde yapılan araştırma sonuçlarında bir tutarsızlık yaşanmaktadır (Subaşı, 2012).

Uysal ve ark. tarafından yapılan, ergenlerin Tanrı algılarını, sosyal kaygı ve umut düzeylerini konu edinen bir araştırmada 261 katılımcıya uygulanan araştırma sonucuna göre araştırmaya katılan ergen bireylerin puan ortalamaları birbirine yakın olarak bulunmuştur (Uysal ve ark., 2014).

Öyleyse yapılan bu araştırma sonucuna göre ergen bireylerde olumlu Tanrı algısını etkileyen faktörlerden birisi olarak cinsiyet faktöründen bahsedemeyiz (Uysal ve ark., 2014).

Fakat Kuşat'ın (2006), ergenler üzerinde yapmış olduğu başka bir araştırma sonucuna göre de ergenlerin Tanrı algılarında cinsiyete bağlı farklılıklara değinilmiştir. Bu araştırmaya göre, kızlar Tanrı'yı daha koruyucu ve yakın olarak algılarken, erkekler ise güçlü ve cezalandırıcı olarak algılamaktadır (Seyhan, 2014, ss.74).

Bacanlı (2002) tarafından üniversite öğrencilerine yapılan araştırma sonucuna göre Tanrı'nın olumlu özelliklerinin ergenler tarafından daha çok tercih edildiği, olumsuz özelliklerinin ise hiç tercih edilmediği sonucuna varılmıştır. Öyleyse ergen bireylerin daha çok olumlu Tanrı algısına sahip olduklarını söyleyebiliriz (Seyhan, 2014, ss.73).

2.2.2.3. Yetişkinlik dönemi açısından Tanrı algısı

Yetişkinlik dönemine gelindiğinde ergenlik dönemindeki ani değişimler ve dengesizlikler son bulmaktadır. Bireyler artık dini yaşayışlarında ve inançlarında daha dingin ve sabittirler.

Reinert ve Edwards (2012, s. 259-67) yaptıkları araştırmada genç yetişkinlerin Tanrı algıları ve dini inanışlarını cinsiyet bakımından ele aldığında genç yetişkinlerin Tanrı algılarının hemcinsleri olan ebeveynleri ile olan bağlanma stilleri ile ilişkili olduğu sonucunu bulmuşlardır. Erkek bireyler babaları ile güvenli bağlanma geliştirmişlerse, Tanrı algıları da olumludur. Kadın bireyler anneleri ile güvenli bağlanma geliştirmişse, Tanrı algıları da aynı şekilde olumludur (Subaşı, 2012, ss. 75).

Tamayo ve Desjardins (1976), Felty ve Poloma (1991) yetişkin bireylere uyguladıkları araştırmalar sonucuna göre kadınların erkeklere oranla Tanrı'yı kendilerine daha yakın buldukları sonucuna varmışlardır. Bağlanma teorisiyle bağlantılı olarak, Chodorow (1978), Gilligan ve Wiggins (1988) yetişkinlerin Tanrı'yı en iyi bağlanma

figürü yerine koyduklarına ya da en temel bakıcının yerine koyduklarına değinmişlerdir (Eshleman and Dickie, 1999, ss.140).

Hristiyan üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada “İlgisiz bir Tanrı”, “Görkemli bir Tanrı” ve “İntikam alan bir Tanrı” algıları ile yetişkinlerin cinsiyetleri ele alındığında bu değişkenler arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur. Bu araştırma sonucuna göre kadınlar Tanrı’yı daha “dikkat çekici” ve “saygın” olarak algılamaktadır. Ayrıca erkeklere göre daha az “cezalandırıcı” olarak algılamaktadır. Kadınlar erkeklere oranla daha fazla olumlu Tanrı algısına sahiplerdir (Hammersla et al. 1986. Akt. Güler, 2007b, ss.29).

Yetişkinlerde yapılan Tanrı algısı ile ilgili mevcut araştırmalarda sonuçların birbirlerinden farklı olmasının sebebi; yetişkinlik döneminde sadece bireyin bağlanma geçmişi tek başına etkili olmamaktadır. Bireyin yaşamış olduğu çevre, hayat şartları, yaşadığı travmatik olaylarda bireylerin Tanrı algısı ve dindarlıklarında etkili faktörlerdir (Subaşı, 2012, ss.79).

2.2.2.4. Yaşlılık dönemi açısından Tanrı algısı

Yaşlılık dönemi ne zaman başlar? Bu soruyu Özeke’nin (1990) tanımıyla cevaplarsak 65 yaş ve üzeri olan bireyleri yaşlı olarak nitelendirebiliriz. Öyleyse 65 yaşını doldurmuş ve yahut üzerinde olan bireyler için yaşlılık dönemi başlamış demektir. Fakat bu kadar net bir ifade ile bu dönemi sınırlandırmak pek mümkün değildir. Bireyler ne zaman sık sık hastalanmaya başlarsa, bedensel ve sosyal kayıplar yaşamaya başlarsa, işlev eksiklikleri ortaya çıkar, daha pasif ve yardıma muhtaç hale gelirlerse o zaman yaşlılık döneminden bahsedebiliriz (Yıldız, 2012, ss.9-10).

Literatürde yaşlılık dönemi ile ilgili araştırmalara çok fazla değinilmemiştir (Cicirelli, 2010, ss. 191. Akt. Subaşı, 2012, ss.79).

Yapılan çeşitli araştırmalara göre yaşlı bireyler diğer dönemdeki bireylere göre daha fazla dini eğilimler göstermektedir (Örneğin Levin, 1997, Mc Fadden ve Levin, 1996. Akt. Yıldız, 2012, ss.22).

Yaşlı bireyler için, eşin hayatta olması ya da ölmüş olması durumuna bağlı olarak bağlanma nesnelere farklılıklar olmaktadır. Eşi hayatta olan yaşlı bir birey eşine, çocuğuna, torununa bağlanmış iken; eşin ölmesi durumunda daha çok Tanrı’ya bağlanmaktadır (bkz. Magai, 2008; Cicirelli, 2010. Akt. Subaşı, 2012, ss.80). Hayat

kaliteleri ve işlevselliklerindeki düşüş onların hayata karşı daha güvensiz olmalarına neden olmaktadır. Yaşlı bireylerde bu durum neticesinde kendilerine bir güven arayışı oluşmaktadır. Bu sebepten ötürü Tanrı'yı güvenilecek ve onları koruyup kollayacak bağlantı nesnesi olarak seçerler. Çeşitli ibadetlerde ve dini eğilimde artış ortaya çıkar (Cicirelli, 2010, s. 192. Akt. Subaşı, 2012, ss. 80).

2.2.3. Tanrı kavramı ve Bağlanma Figürü Arasındaki Benzerlik

“Bağlanma teorisinin insan-Tanrı ilişkisine uyarılma çalışmaları 1990’dan itibaren başlamıştır (Kirkpatrick, 1992; Kirkpatrick ve Shaver, 1992)” (Çınar, 2016, ss.317). Bireyin çocukluk çağındayken bakım vereni ile kurduğu ilk bağ onun hayatı boyunca diğerleri ile kurduğu ilişki şeklini etkilediği gibi Tanrı ile kurduğu ilişki şeklini de etkilemektedir (Çınar, 2016, ss.317).

Tanrı imajı ve anne-baba imajı arasındaki benzerlik üzerine birçok araştırma yapılmıştır. Bunlardan birisi de Vergote ve diğerleri tarafından yapılmıştır. Araştırmaya göre bireylerin Tanrı, anne ve baba imajları arasındaki ilişkiyi ölçmek üzere sistematik bir çalışma yapılmıştır. Araştırmada 18 özellik anneye, 18 özellik babaya ait olarak oluşturulmuştur. Araştırmaya katılan bireyler araştırma sonucunda Tanrı'nın anne imajından ziyade baba imajına benzediği sonucuna varmışlardır (1969) (Seyhan, 2014, ss.72).

Fakat Batı kültürü içerisinde ilk bağlanma nesnesi olarak babadan ziyade annenin model alındığı görülmüştür (Lamb, 1978. Akt. Kirkpatrick, Çev. Koç 2006). Dolayısıyla Tanrı figürü de babadan daha ziyade anne figürüne benzetilir (Kirkpatrick, Çev. Koç, 2006, ss.150).

“Tanrı olarak görülen şey, tamamen bağlanma figürüne uygun olarak görülen şeydir. Biz, bu bağlanma figürünün anne veya baba imgesi olup olmadığını tar-tışmaya ihtiyaç hissetmiyoruz. Buradaki asıl mesele Tanrı'nın, ihtiyaç hissedildiği zaman çocuklarının daima yanında olup onların emniyetlerini sağlayan koruyucu ve şefkatli bir anne gibi düşünülmesidir (Kaufman, 1981, sh. 67)” (Akt. Kirkpatrick, Çev. Koç, 2006, ss.140).

Tanrı kavramı ve bağlanma figürü arasındaki benzerliklere Ainsworth'ün oluşturduğu beş kriteri ele alarak değinebiliriz. “Söz konusu beş kriter; yakınlık arayışı, ayrılık durumunda strese girme, birleşme durumunda sevinme, kayıp durumunda yas tutuma ve güvenli zemin görevi görme şeklinde özetlenebilir” (Subaşı, 2012, ss.45).

Söz konusu bu beş kriter Tanrı ile kurulan ilişkide de mevcuttur. Yakınlık arayışı; birey kendisini güvende hissetmediğinde veya yardıma muhtaç olduğunda bakımını sağlayan kişi ile yakın olma ihtiyacıdır. Bakım alan kişi, bakım vereni tarafından güvende hissettirilir ve ihtiyaçları karşılanarak rahatlatılır. Erken yaşlarda bu durum fiziksel yakınlık gerektirirken yaşın ilerlemesi ile birlikte duygusal yakınlık da kişinin güvende hissetmesi için yeterli olmaktadır. Tanrı ile olan ilişkide de benzer durum görülmektedir. Kişi sıkıntılı olduğunda, sevilen bir kişinin ölümünde Tanrı ile duygusal yakınlık içerisine girerek kendisini güvende ve sıkıntılarından arınmış hisseder. Dua, ibadetler Tanrı ile yakınlık arayışıdır. Tanrı'nın kaybı söz konusu olmadığı için bu kriterleri kişi deneyimlemez. Fakat Tanrı'yı kaybetmek, ayrılık durumu, cehennem hayatında mevcuttur. Kişiler bu yüzden cehennemden korkmakta ve kaygılanmaktadır. Cehennemden korkmak ve cennete gitme isteği bağlanma nesnesi olan Tanrı'nın kaybindan üzülmek ve Tanrı ile birleşme isteğidir (Subaşı, 2012, ss.47-48).

Tanrı ve bağlanma nesnesi arasındaki benzerliklerden birisi de iki durumda da meydana gelen bağlanma davranışlarıdır. Bağlanma davranışları, bebek-anne yakınlığını oluşturan her türlü eyleme denilebilir. Örneğin bebeğin annesine doğru kollarını uzatması, mırıldanarak anlaşılmaz sözler söylemesi gibi davranışlar bağlanma davranışları olarak adlandırılabilir. Bebeklerde meydana gelen bu tür bağlanma davranışlarına, Tanrı ile yakınlık için de başvurulmaktadır. Örneğin Hristiyanlıktaki *hamsin yortusu*¹ gibi birçok dini ayinler içerisinde bu tür el, kol hareketlerini barındırmaktadır. Bunların yanı sıra birçok dinde ayinler sırasında bireyler tarafından çıkartılan garip sesler ve mırıldanmalarda bize bağlanma davranışlarını anımsatmaktadır (Kirkpatrick, Çev. Koç, 2006, ss.153).

1.Hamsin Yortusu (Pentikost veya Pentekost): Hristiyanlıktaki başlıca bayramlardan birisidir. Paskalya bayramından yedi hafta sonra kutlanır. Genelde Mayıs ve Haziran aylarına denk gelir.

2.2.4. Bağlanma Stillerine göre Tanrı Algısı

Kirkpatrick ve Shaver (1992) bireylerin hayatları boyunca kurdukları bağlanma stillerinin, onların Tanrı ile olan ilişki biçimlerini de belirlediğini ileri sürmüşlerdir (Yıldız, 2012, ss.22).

Örneğin; güvenli bağlanma stiline sahip bireylerin Tanrı algıları olumlu, güvenilir bir Tanrı'dır. Kaçınan bağlanma stiline sahip bireylerin Tanrı algıları uzak ve mesafeli bir Tanrı'dır. Kaçınan bağlanma stiline sahip bireyler "...dini inançlardan ve tanrıyla ilişkilerden uzak dururlar (Kirkpatrick, 1999c:813-816)" (Akt. Hayta, 2006, ss.42).

Fakat durum her zaman bu şekilde olmayabilir. Bireylerin Tanrı'yı algılama biçimleri ve bağlanma stilleri arasında beklenilenin dışında farklı durumlar da meydana gelebilir. Kirkpatrick (1997) bu durumdan yola çıkarak bireylerin bağlanma stilleri ve Tanrı'yı algılama konusunda iki temel hipoteze değinmiştir. Bu hipotezler; ilişkisel hipotez (correspondence) ve telafi edici hipotez (compensational) olarak ikiye ayrılmaktadır (Granqvist ve Kirkpatrick, 2004, Akt. Çınar, 2016, ss. 317).

İlişkisel hipoteze göre bireyin bağlanma stili ile Tanrı'yı algılama şekli arasında doğrudan bir ilişki vardır (Çınar, 2016, ss.317). Bu hipoteze göre birey ebeveynini güvenilir, yakın ve sıcak algıarken Tanrı'yı güvenilirmez, uzak ve soğuk algılaması beklenmez (Kirkpatrick, 2005, ss. 102, Akt. Subaşı, 2012, ss. 53). Literatürde de ilişkisel hipotezi doğrulayan birçok araştırma mevcuttur. Bunlardan birisi Beck ve McDonald'ın (2004) gerçekteşirdiği araştırmadır. Bu araştırmaya göre, yetişkin romantik ilişkileri üzerine yapılan bu araştırma da kaygılı bağlanma stiline sahip bireyler Tanrı'ya kaygılı bağlanmakta, kaçınan bağlanma stiline sahip bireyler ise Tanrı'ya kaçınan bağlanmaktadır (Subaşı, 2012, ss.54).

Telafi edici hipoteze göre erken dönem güvensiz bağlanma stiline sahip bireyler sonraları güvenli bağlanma stiline sahip olurlar. Güvensiz bağlanma stiline sahip olan bireyler ebeveynleri ile olan ilişkisindeki eksiklikleri Tanrı ile olan ilişkisi ile telafi ederler (Çınar, 2016, ss.317).

Araştırmacılar bağlanma stillerini güvensiz bağlanma stilleri adı altında bir araya toplamışlardır. Çünkü bazı araştırmacılar kaygılı bağlanma stili ile Tanrı'yı olumlu algılama arasında daha güçlü bir ilişki bulurken, bazı araştırmacılar da tam tersi kaçınan bağlanma stili ile Tanrı'yı olumlu algılama arasında daha güçlü bir ilişki bulmuşlardır.

Bu tutarsızlıklardan yola çıkılarak bu iki bağlanma stili güvensiz bağlanma stili çatısı altında toplanmıştır. Ve araştırmacılar erken dönem güvensiz bağlanma stiline sahip bireylerin ergenlik ve/veya yetişkinlik dönemlerinde ilişkilerindeki bu eksikliği Tanrı ile olan ilişkileri ile telafi ettiklerini savunmuşlardır (Subaşı, 2012, 57-58).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Kişisel Bilgi Formu

Bu form ile katılımcıların demografik özellikleri (cinsiyet, yaş, eğitimi durumu, gelir durumu, vb.) ile 0-1 yaş aralığı ve 1-3 yaş aralığı bakımını üstlenen kişinin kim olduğu hakkında bilgiler toplanmıştır. Katılımcıların Müslüman olmaları araştırma için önem arz etmektedir. Fakat kişisel bilgi formunda katılımcıların Müslüman olup olmamaları durumuna soru ile değinilmemiştir. Anketlerin uygulaması esnasında katılımcılara uygulamacı tarafından soru yöneltilmiştir.

Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği (EBBO)

Bireylerin bağlanma stilleri hakkında bilgi elde edebilmek amacı ile erişkin bağlanma biçimi ölçeği uygulanmıştır. Ölçek, Kapçı ve Küçüker tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. İki bölümden oluşmaktadır. Ainsworth'un üç bağlanma stiline karşılık gelen üç paragraflık değerlendirmeden oluşmaktadır. Ölçekte güvenli, kaçınan ve kaygılı/ikircikli bağlanma stillerini belirleyen toplam 18 cümle vardır. Bunlar;

Başka birine rahatça bağlanırım. İhtiyacım olduğunda başkalarının yanımda olacağını bilirim. Sıklıkla terk edilme kaygıları yaşamam. Başkalarıyla yakın ilişkiler kurmayı kolay bulurum. Başka birinin benimle çok yakın olma isteğinden rahatsız olmam. Başka birini kendime yakınlaştırmak konusunda rahatımdır. (Güvenli)

Kendimi rahat bırakıp başka insanlara bağlanma zor gelir. İhtiyacım olduğunda başkaları asla orada olmaz. İhtiyacım olduğunda başkalarının yanımda olacağına her zaman güvenebileceğimden emin değilim. Başka bir insana tümüyle güvenme zor gelir. Başka birinin benimle çok yakınlaşması beni endişelendirir. Sıklıkla birlikte olduğum kişi benimle benim kendimi rahat hissedebileceğimden daha çok yakınlaşmak ister. (Kaçınan)

Sıklıkla birlikte olduğum kişinin beni gerçekten sevmediği endişesine kapılırım. Başkalarının benimle benim istediğim kadar yakınlık kurmadıklarını düşünürüm. Sıklıkla birlikte olduğum kişinin benimle kalmak istemeyeceği endişesi yaşarım. Başka bir insanla tümüyle bütünleşmek isterim. Başka bir insanla tümüyle bir olma arzumu insanları

benden uzaklaştırır. Sıklıkla birlikte olduğum kişi ile onun kendini rahat hissettiğinden daha yakın olmak isterim. (Kaygılı/ikircikli)

Güvenli, kaçınan ve kaygılı/ikircikli bağlanma için Kuder-Richardson iç tutarlılığı sırasıyla 0.72, 0.82 ve 0.85'tir.

Tanrı Algısı Ölçeği (TA)

Tanrı Algısı Ölçeği, Özlem Güler tarafından geliştirilmiştir. 5'li Likert tipi 22 maddeden oluşan ölçek katılımcıların Tanrı algılarını ölçmektedir. Ölçek maddeleri korku yönelimli Tanrı algısı ve sevgi yönelimli Tanrı algısını karşılayacak şekilde hazırlanmıştır. Sevgi ifadelerini içeren maddeler düz şekilde puanlanırken, korku ifadelerini içeren maddeler ters yönde puanlanmaktadır. Buna göre,

1, 4, 5, 6, 9, 11, 12, 13, 17, 19, 20 ve 22. maddeler düz

2, 3, 7, 8, 10, 14, 15, 16, 18, 21. maddeler ise ters puanlanmaktadır.

Ölçeğin güvenilirlik katsayısı .83'dür. Bu değer oldukça güvenilir bir ölçek olduğunu göstermektedir.

VERİLERİN TOPLANMASI VE İSTATİSTİKSEL ANALİZİ

Araştırma doğrultusunda hazırlanan anketler, katılımcılara 2017 yılı sürecinde uygulanmıştır. Anketler bazı katılımcılara elden ulaştırılmışken, bazılarında da online olarak internet üzerinden ulaştırılmıştır. Uygulama yapılmadan önce katılımcılara gerekli bilgiler verilmiştir. Ayrıca araştırmada gönüllülük durumu esas alınmıştır.

Araştırma toplamda 390 kişiye uygulanmıştır. Fakat yapılan veri temizleme işleminden sonra anketlerden 6'sı özensiz cevaplanma nedeniyle değerlendirmeye alınmamıştır.

Araştırmada elde edilen veriler IBM SPSS Statistics 24 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde tanımlayıcı istatistiksel yöntemler kullanılmış olup, hipotez testlerin uygulamasında normal dağılım varsayımları dikkate alınmıştır. Farklılıklarının belirlenmesinde Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Ayrıca ölçekler arasındaki ilişki düzeylerini belirlemek için Spearman Korelasyon analizi uygulanmıştır.

BULGULAR

Araştırmanın örneklemini 20-60 yaş arasındaki 384 yetişkin birey oluşturmaktadır. Örneklem seçkisiz olarak Türkiye'nin bir çok farklı ilinde yaşayan bireylerden oluşturulmuştur.

Araştırmanın teorik kısmında konuyla ilgili literatür araştırması yapılmıştır. Çeşitli makaleler, ilgili yayınlar ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır. Araştırmanın empirik kısmında ise anket tekniğinden yararlanılmıştır. Araştırmada katılımcılara sosyo-demografik veri formu uygulanmıştır. Ayrıca Ö. Güler tarafından geliştirilen Tanrı Algısı ölçeği (TA) kullanılmıştır. Tanrı Algısı ölçeği ile iki tip Tanrı algısı ölçülmüştür. Bunlar "sevgi yönelimli Tanrı algısı" ve "korku yönelimli Tanrı algısı" dır. Bireylerin bağlanma biçimlerini belirleyebilmek için de katılımcılara Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği (EBBÖ) uygulanmıştır. Buna göre üç tip bağlanma stili ölçülmüştür. Bunlar; güvenli, kaçınan ve kaygılı/ikircikli bağlanma stilidir.

1. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Türkiye, Fransa, Sudan, Bosna-Hersek ve Yunanistan'da yaşayan Müslüman bireyler oluşturmaktadır. Örneklemine 20-60 yaş arasındaki 384 (301 kadın, 83 erkek) yetişkin birey oluşturmaktadır. Örneklem seçkisiz olarak Türkiye'nin bir çok farklı ilinde yaşayan bireylerden oluşturulmuştur. Ayrıca Fransa, Sudan, Bosna-Hersek ve Yunanistan'da yaşayan birer bireyden oluşmaktadır. Yani Türkiye dışından toplam 4 birey örneklem grubumuza dahil edilmiştir.

2. Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri

Bireylerin bağlanma stilleri ve Tanrı algısı arasındaki ilişkiyi inceleyen bu araştırma, 2017 yılında 301 kadın, 83 erkek olmak üzere toplamda 384 yetişkin bireye uygulanmıştır.

Araştırmaya katılan bireylerin sosyo-demografik özelliklerine ilişkin istatistiksel veriler aşağıda yer almaktadır.

Sosyo-Demografik Özellikler

Tablo 1. Sosyo-demografik özelliklere ilişkin dağılımlar (1)

N=384		N	%
Cinsiyet	Kadın	301	78
	Erkek	83	22
Yaş	20-30 Yaş	194	51
	31-60 Yaş	190	49
Eğitim Durumunuz	Okur-Yazar	0	0
	İlköğretim	37	10
	Lise	67	17
	Üniversite	219	57
	Üniversite Üstü	61	16
Sosyo-ekonomik Durumu	Düşük	28	7
	Orta	231	60
	Orta Üstü	116	30
	Yüksek	9	2
Kiminle Beraber Yaşıyorsunuz?	Ailenizle	358	93
	Akrabalarınızla	4	1
	Arkadaşlarınızla	12	3
	Yalnız	10	3
Anne-Babanızın Durumu Nedir?	İkisi de Sağ ve Birlikte	297	77
	Anne Sağ, Baba Yaşamıyor	48	13
	Baba Sağ, Anne Yaşamıyor	8	2
	İkisi de Yaşamıyor	8	2
	Anne ve Baba Ayri Yaşamakta	23	6

Araştırmaya katılan 384 kişinin cinsiyet dağılımlarına baktığımızda; 301 (%78) kadın ve 83 (%22) erkek olduğu gözlenmiştir.

20-30 Yaş arasında olan 194 (%51) kişi, 31-60 yaş arasında olan 190 (%49) kişi olduğu gözlenmiştir.

İlköğretim mezunu olan 37 (%10) kişi, lise mezunu olan 67 (%17) kişi, üniversite mezunu olan 219 (%57) kişi, eğitimi üniversite üstü olan 61 (%16) kişi olduğu gözlenmiştir.

Sosyo-ekonomik durumu düşük olan 28 (%7) kişi, orta olan 231 (%60) kişi, orta üstü olan 116 (%30) kişi, yüksek olan 9 (%2) kişi olduğu gözlenmiştir.

Ailesi ile birlikte yaşayan 358 (%93) kişi, akrabası ile birlikte yaşayan 4 (%1) kişi, arkadaşları ile birlikte yaşayan 12 (%3) kişi, yalnız yaşayan 10 (%3) kişi olduğu gözlenmiştir.

Anne ve babası ikisi de sağ ve birlikte yaşayan 297 (%77) kişi, annesi sağ, babası hayatta olmayan 48 (%13) kişi, babası sağ, annesi hayatta olmayan 8 (%2) kişi, anne ve babası ikisi de hayatta olmayan 8 (%2) kişi, anne ve babası ayrı yaşayan 23 (%6) kişi olduğu gözlenmiştir.

Tablo 2. Sosyo-demografik özelliklere ilişkin dağılımlar (2)

N=384		N	%
Annenizin Eğitim Durumu	Okur-Yazar Değil	29	8
	Okur-Yazar	52	14
	İlköğretim	225	59
	Lise	53	14
	Üniversite	25	7
	Üniversite Üstü	0	0
Babanızın Eğitim Durumu	Okur-Yazar Değil	9	2
	Okur-Yazar	24	6
	İlköğretim	176	46
	Lise	103	27
	Üniversite	61	16
	Üniversite Üstü	11	3
Annenizin Mesleği	Ev Hanımı	327	85
	İşçi	6	2
	Memur	12	3
	Emekli	19	5
	Serbest Meslek	8	2
	Diğer	12	3
Babanızın Mesleği	Çalışmıyor	5	1
	İşçi	24	6
	Memur	28	7
	Emekli	180	47
	Serbest Meslek	108	28
	Diğer	39	10
Kaç Kardeşiniz?	Tek	9	2
	İki	89	23
	Üç	120	31
	Dört	94	25
	Beş	33	9
	Beşin Üstü	39	10
Ailede Kaçınıcı Çocuksunuz?	İlk Çocuk	168	44
	Ortanca	121	32
	Son Çocuk	95	25

Annelerinin eğitim durumlarına baktığımızda; annesi okur-yazar olmayan 29 (%8) kişi, annesi okur-yazar olan 52 (%14) kişi, annesi ilköğretim mezunu olan 225 (%59) kişi, annesi lise mezunu olan 53 (%14) kişi, annesi üniversite mezunu olan 25 (%7) kişi olduğu gözlenmiştir.

Babalarının eğitim durumlarına baktığımızda; babası okur-yazar olmayan 9 (%2) kişi, babası okur-yazar olan 24 (%6) kişi, babası ilköğretim mezunu olan 176 (%46) kişi, babası lise mezunu olan 103 (%27) kişi, babası üniversite mezunu olan 61 (%16) kişi, babasının eğitimi üniversite üstü olan 11 (%3) kişi olduğu gözlenmiştir.

Annelerinin mesleklerine baktığımızda; annesi ev hanımı olan 327 (%85) kişi, annesi işçi olan 6 (%2) kişi, annesi memur olan 12 (%3) kişi, annesi emekli olan 19 (%5) kişi, annesinin mesleği serbest meslek olan 8 (%2) kişi, annesinin mesleği diğer olan 12 (%3) kişi olduğu gözlenmiştir.

Babalarının mesleklerine baktığımızda; babası çalışmayan 5 (%1) kişi, babası işçi olan 24 (%6) kişi, babası memur olan 28 (%7) kişi, babası emekli olan 180 (%47) kişi, babasının mesleği serbest meslek olan 108 (%28) kişi, babası mesleği diğer olan 39 (%10) kişi olduğu gözlenmiştir.

Tek kardeşi olan 9 (%2) kişi, iki kardeşi olan 89 (%23) kişi, üç kardeşi olan 120 (%31) kişi, dört kardeşi olan 94 (%25) kişi, beş kardeşi olan 33 (%9) kişi, beşin üstünde kardeşi olan 39 (%10) kişi olduğu gözlenmiştir.

Tablo 3. Sosyo-demografik özelliklere ilişkin dağılımlar (3)

N=384		Evet		Hayır		Toplam
		n	%	n	%	
0-1 Yaş Aralığında Sizin Bakımınızla Birinci Sırada İlgilenen Kişi Kimdi?	Anne	368	96	16	4	384
	Baba	7	2	377	98	384
	Abla/Ağabey	6	2	378	98	384
	Anneanne/Babaanne	17	4	367	96	384
	Teyze/Hala	5	1	379	99	384
	Bakıcı	1	0,3	383	100	384
	1-3 Yaş Aralığında Sizin Bakımınızla Birinci Sırada İlgilenen Kişi Kimdi?	Anne	354	92	30	8
Baba		12	3	372	97	384
Abla/Ağabey		8	2	376	98	384
Anneanne/Babaanne		22	6	362	94	384
Teyze/Hala		6	2	378	98	384
Bakıcı		4	1	380	99	384

0-1 yaş aralığında bakımlarını birinci sırada ilgilendikleri kişilere baktığımızda; 368 (%96) kişinin anne, 7 (%2) kişinin baba, 6 (%2) kişinin abla/ağabey, 17 (%4) kişinin anneanne/babaanne, 5 (%1) kişinin teyze/hala, 1 (%0,3) kişinin bakıcı tarafından bakımları ile ilgilendikleri gözlenmiştir.

1-3 yaş aralığında bakımlarını birinci sırada ilgilendikleri kişilere baktığımızda; 354 (%92) kişinin anne, 12 (%3) kişinin baba, 8 (%2) kişinin abla/ağabey, 22 (%6) kişinin anneanne/babaanne, 6 (%2) kişinin teyze/hala, 4 (%1) kişinin bakıcı tarafından bakımları ile ilgilendikleri gözlenmiştir.

Tablo 4. Erişkin bağlanma biçimi ölçeği alt boyut, tanrı algısı ölçek puanları ile ilgili tanımlayıcı istatistikler

N=384		Ort.	S. Sapma	Min.	Max.	p
Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği	Güvenli Bağlanma	9,49	1,60	6	12	0,00
	Kaçıngan Bağlanma	9,03	1,57	6	12	0,00
	Kaygılı/İkircikli Bağlanma	8,07	1,79	6	12	0,00
Tanrı Algısı Ölçeği	Tanrı Algısı	95,74	10,56	37	110	0,00

p= Kolmogorov-Smirnov Test Sonucu

Güvenli bağlanma puan ortalamasının 9,49 olduğu, kaçınan bağlanma puan ortalamasının 9,03 olduğu, kaygılı/ikircikli bağlanma puan ortalamasının 8,07 olduğu, Tanrı algısı puan ortalamasının 95,74 olduğu gözlenmiştir. Erişkin bağlanma biçimi ölçeği alt boyut, Tanrı algısı ölçek puanlarının normal dağılım göstermediği sonucuna varılmıştır ($p<0,05$).

Korelasyon Analizi

Araştırma grubunun Tanrı algısı ölçeği ile erişkin bağlanma biçimi ölçeği alt boyut puanları arasındaki ilişki düzeylerine yönelik korelasyon analiz sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Tablo 5. Tanrı algısı ölçeği ile erişkin bağlanma biçimi ölçeği alt boyut puanları arasındaki ilişki düzeyleri

N=384		Tanrı Algısı	
Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği	Güvenli Bağlanma	r	0,11
		p	0,03*
	Kaçınan Bağlanma	r	-0,13
		p	0,011*
	Kaygılı/ikircikli Bağlanma	r	-0,24
		p	0,00**

* $p<0,05$; ** $p<0,01$

Tanrı algısı ile güvenli bağlanma arasında aynı yönde çok zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir ($r=0,11;p<0,05$).

Tanrı algısı ile kaçınan bağlanma arasında ters yönde çok zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir ($r=-0,13;p<0,05$).

Tanrı algısı ile kaygılı/ikircikli bağlanma arasında ters yönde çok zayıf ve anlamlı bir ilişki olduğu gözlenmiştir ($r=-0,24;p<0,01$).

Cinsiyetlere Göre Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği Alt Boyut ve Tanrı Algısı Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Cinsiyetlere göre erişkin bağlanma biçimi ölçeği alt boyut ve tanrı algısı ölçek puanlarının farklılık gösterip göstermediği değerlendirilmiş olup sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 6. Cinsiyetlere göre erişkin bağlanma biçimi ölçeği alt boyut ve tanrı algısı ölçek puanlarının karşılaştırılması

N=384			Cinsiyet	n	Sıra Ort.	Z	p
Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği	Güvenli Bağlanma		Kadın	301	181,98	-3,592	0,00*
			Erkek	83	230,64		
	Kaçınan Bağlanma		Kadın	301	195,90	-1,163	0,25
			Erkek	83	180,17		
	Kaygılı/İkircikli Bağlanma		Kadın	301	190,60	-0,650	0,52
			Erkek	83	199,39		
Tanrı Algısı Ölçeği	Tanrı Algısı		Kadın	301	193,52	-0,343	0,73
			Erkek	83	188,81		

*p<0,05

Z=Mann Whitney U Testi

Erkeklerin güvenli bağlanma ve kaygılı/ikircikli bağlanma puanlarının kadınlara göre daha yüksek olduğu; erkeklerin kaçınan bağlanma puanlarının kadınlara göre daha düşük olduğu gözlenmiştir. Test sonucunu değerlendirdiğimizde, araştırma grubunun cinsiyetlerine göre güvenli bağlanma puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği (p<0,05), kaçınan bağlanma ve kaygılı/ikircikli bağlanma puanları arasında farklılıkların anlamlı olmadığı (p>0,05) gözlenmiştir.

Kadınların Tanrı algısı puanlarının erkeklere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Test sonucunu değerlendirdiğimizde, araştırma grubunun cinsiyetlerine göre Tanrı algısı puanları arasında farklılıkların anlamlı olmadığı gözlenmiştir (p>0,05).

Yaşlarına Göre Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği Alt Boyut ve Tanrı Algısı Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Yaşlarına göre erişkin bağlanma biçimi ölçeği alt boyut ve tanrı algısı ölçek puanlarının farklılık gösterip göstermediği değerlendirilmiş olup sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 7. Yaşlarına göre erişkin bağlanma biçimi ölçeği alt boyut ve tanrı algısı ölçek puanlarının karşılaştırılması

N=384			Yaş	n	Sıra Ort.	Z	p
Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği	Güvenli Bağlanma		20-30 Yaş	194	188,70	-0,689	0,49
			31-60 Yaş	190	196,38		
	Kaçınan Bağlanma		20-30 Yaş	194	182,50	-1,815	0,07
			31-60 Yaş	190	202,71		
	Kaygılı/İkircikli Bağlanma		20-30 Yaş	194	193,48	-0,178	0,86
			31-60 Yaş	190	191,50		
Tanrı Algısı Ölçeği	Tanrı Algısı		20-30 Yaş	194	194,46	-0,350	0,73
			31-60 Yaş	190	190,50		

Z=Mann Whitney U Testi

31-60 yaş arasında olan kişilerin güvenli bağlanma ve kaçınan bağlanma puanlarının 20-30 yaş arasında olan kişilere göre daha yüksek olduğu; 31-60 yaş arasında olan kişilerin kaygılı/ikircikli bağlanma puanlarının 20-30 yaş arasında olan kişilere göre daha düşük olduğu gözlenmiştir. Test sonucunu değerlendirdiğimizde, araştırma grubunun yaşlarına göre güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma ve kaygılı/ikircikli bağlanma puanları arasında farklılıkların anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0,05$).

20-30 yaş arasında olan kişilerin Tanrı algısı puanlarının 31-60 yaş arasında olan kişilere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Test sonucunu değerlendirdiğimizde, araştırma grubunun yaşlarına göre Tanrı algısı puanları arasında farklılıkların anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0,05$).

Sosyo-ekonomik Durumlarına Göre Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği Alt Boyut ve Tanrı Algısı Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Sosyo-ekonomik durumlarına göre erişkin bağlanma biçimi ölçeği alt boyut ve tanrı algısı ölçek puanlarının farklılık gösterip göstermediği değerlendirilmiş olup sonuçlar aşağıda yer almaktadır.

Tablo 8. Sosyo-ekonomik durumlarına göre erişkin bağlanma biçimi ölçeği alt boyut ve tanrı algısı ölçek puanlarının karşılaştırılması

N=384			Sosyo-ekonomik Durumu	n	Sıra Ort.	Z	p
Erişkin Bağlanma Biçimi Ölçeği	Güvenli Bağlanma	Düşük ve Orta	259	194,14	-0,423	0,67	
		Orta Üstü ve Yüksek	125	189,11			
	Kaçınan Bağlanma	Düşük ve Orta	259	196,67	-1,078	0,28	
		Orta Üstü ve Yüksek	125	183,86			
	Kaygılı/İkircikli Bağlanma	Düşük ve Orta	259	192,46	-0,010	0,99	
		Orta Üstü ve Yüksek	125	192,58			
Tanrı Algısı Ölçeği	Tanrı Algısı	Düşük ve Orta	259	190,41	-0,533	0,59	
		Orta Üstü ve Yüksek	125	196,84			

Z=Mann Whitney U Testi

Sosyo-ekonomik durumu düşük ve orta olan kişilerin güvenli bağlanma ve kaçınan bağlanma puanlarının, sosyo-ekonomik durumu orta üstü ve yüksek olan kişilere göre daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Ayrıca sosyo-ekonomik durumu düşük ve orta olan kişilerin kaygılı/ikircikli bağlanma puanlarının, sosyo-ekonomik durumu orta üstü ve yüksek olan kişilere göre daha düşük olduğu gözlenmiştir. Test sonucunu değerlendirdiğimizde, araştırma grubunun sosyo-ekonomik durumlarına göre güvenli bağlanma, kaçınan bağlanma ve kaygılı/ikircikli bağlanma puanları arasında farklılıkların anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0,05$).

Sosyo-ekonomik durumu düşük ve orta olan kişilerin Tanrı algısı puanlarının sosyo-ekonomik durumu orta üstü ve yüksek olan kişilere göre daha düşük olduğu gözlenmiştir. Test sonucunu değerlendirdiğimizde, araştırma grubunun sosyo-ekonomik durumlarına göre Tanrı algısı puanları arasında farklılıkların anlamlı olmadığı gözlenmiştir ($p>0,05$).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Müslümanlarda bağlanma ve Tanrı algısı konulu bu araştırmada, yetişkin bireylerin bağlanma stilleri ile Tanrı algıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu iki değişken için katılımcıların yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik durumlarına göre bireylerin bağlanma stilleri ve Tanrı algılarında değişiklik olup olmadığına da bakılmıştır. Buna göre güvenli bağlanan bireylerin Tanrı algıları olumlu mudur? Katılımcıların bağlanma stilleri ile Tanrı algıları arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? sorularına cevap aranmıştır. Ayrıca Tanrı'yı olumlu algılama ile katılımcıların cinsiyeti, yaşı ve sosyoekonomik durumu arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? sorularına da cevap aranmıştır.

Araştırmada kullanılan ölçeklerle katılımcıların bağlanma stilleri ve nasıl bir Tanrı algısına sahip oldukları belirlenmiştir. Buna göre genel olarak katılımcılarda hangi bağlanma stilinin daha çok hakim olduğuna bakılmıştır. Sonrasında katılımcıların Tanrı algıları ile bağlanma stilleri arasında ne tür bir ilişki olduğuna bakılmıştır. Cinsiyete, yaşa ve sosyo-ekonomik duruma göre bağlanma stilleri ve Tanrı algıları arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Sonuçlar aynı sıra takip edilerek aşağıda sunulmuştur.

Araştırmada elde edilen bulgulara göre, özelde katılımcılar genelde Müslüman bireyler 20-60 yaş arasında, güvenli bağlanmaya eğilimli bulunmuşlardır. Sonrasında ise sırasıyla kaçınan ve kaygılı/ikircikli bağlanma stili gelmektedir (bkz. Tablo-4). Araştırmadan elde edilen bulgular Hazan ve Shaver'in yetişkinlerin bağlanma stillerini romantik ilişkilere uyarladığı araştırma bulguları ile uyumaktadır (Sümer ve Güngör, 1999, ss.75). Buna göre literatürde bahsedildiği doğrultuda yetişkin bireylerde güvenli bağlanma (yaklaşık olarak %55) yaygın olarak görülmektedir. Sonrasında sırası ile kaçınan (%25) ve kaygılı/ikircikli (%20) bağlanma stili görülmektedir (Sümer ve Güngör, 1999, ss.75). Elde ettiğimiz araştırma bulguları da batı kültüründe yapılmış olan bu araştırma sonuçları ile aynı doğrultudadır.

Araştırmada Tanrı algısı puan ortalamasının yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Öyleyse özelde katılımcılar genelde Müslüman bireylerde olumlu, sevgi yönelimli bir Tanrı algısı hakimdir. Ayrıca araştırma esnasında Tanrı inancı olmayanlarla ilgili literatür araştırmasında yeterli bilgi elde edilememiştir. Bunun nedeni bu kişilerin belki de kendisini gizlemesinden kaynaklanıyor olabilir.

Elde ettiğimiz bulgular doğrultusunda Müslüman bireylerde erken çocukluk döneminde temel bakım vereni ile güvene dayalı, olumlu bir ilişki biçimi oluşturmuşlar diyebiliriz (bkz. Tablo-4). Müslüman bireylerin olumlu yönde erken çevresel deneyimleri olmuş ya da erken çevresel deneyimleri olumsuz, temel bakım vereni ile güvensiz bir ilişki stili oluşmuşsa da çevresel şartlar ve olumlu hayat koşulları bağlanma stilini değiştirmiş olabilir (Lawrence, 1991, ss. 214-5; Jones, 2007, ss. 41. Akt. Subaşı, 2012). Güvensiz bağlanma stili çocukluklarında hakim olsa da sonrasında romantik ilişkileri ya da akranları ile kurdukları ilişki stilleri geçmiş bağlanma stillerini az da olsa telafi etmiş olabilir (Uytun ve ark., 2013, parag. 2).

Müslüman bireylerde daha çok olumlu, sevgi yönelimli bir Tanrı algısının hakim olması, temel bakım vereni ile güvenli bağlanma oluşturmuş bireyin ebeveyninin de dindar olması ve olumlu Tanrı algısına hakim olması ile ortaya çıkmış olabilir. Ya da tam tersi temel bakım vereni ile güvensiz bağlanma stili geliştirmiş bir birey, Tanrı ile olumlu, sevgi yönelimli bir ilişki biçimi oluşturarak ebeveyni ile olan ilişkisindeki eksiklikleri telafi etmiş olabilir (Çınar, 2016, ss.317). Araştırmada katılımcılara ebeveynlerinin dindarlıkları ile ilgili herhangi bir soru yöneltilmemiştir. Gelecekteki bir çalışmada ebeveynin dindarlık düzeyi ile bireyin Tanrı algısı arasındaki ilişkiye bakılabilir. Müslüman bireylerin yaşadıkları çevre ve hayat şartları da Tanrı algılarında etkili olmaktadır (Subaşı, 2012, ss.79). Öyleyse yaşadığı çevre ve kültür de olumlu bir Tanrı algısı hakimse birey için de bu durum aynı şekilde tezahür etmiş olabilir.

Katılımcıların bağlanma stilleri ve Tanrı algıları arasındaki ilişkiyi ele aldığımızda, Tanrı algısı yüksek olanlarda güvenli bağlanma düzeyi de yüksektir. Öyleyse güvenli bağlanma stiline sahip bireyler Tanrı'yı olumlu ve sevmeye değer olarak algılamaktadır diyebiliriz. Araştırmaya göre Tanrı algısı ile kaçınan bağlanma stili arasında ters yönde bir ilişki çıkmıştır. Öyleyse kaçınan bağlanma stiline sahip bireylerde olumlu Tanrı algısı düşük diyebiliriz. Ya da tam tersi Tanrıyı olumsuz algılayan bireylerde kaçınan bağlanma stili daha çok görülmektedir diyebiliriz. Aynı durum kaygılı/ikircikli bağlanma stili için de geçerlidir. Öyleyse kaygılı/ikircikli bağlanma stiline sahip bireyler Tanrı'yı daha çok olumsuz olarak algılamaktadırlar diyebiliriz.

Çalışmada, bireyin Tanrı algısı ile bağlanma nesnesini algılaması arasında paralellik olduğunu öneriyoruz. Bu sebeple bağlanma nesnesiyle kaygılı bağlanmış kişilerin Tanrı

ile de kaygılı bağlanmasını bekleriz. Bağlanma stili nesnelere kurulan ilişki ve onlara dair algılarımızı etkileyebilir. Literatür bunu desteklemektedir.

Kirkpatrick ve Shaver (1992), bireylerin bağlanma stillerinin, onların Tanrı algılarını etkilediğini belirtmiştir (Yıldız, 2012, ss.22). Bu bilgiler doğrultusunda da literatürde bahsedildiği üzere güvenli bağlanma stiline sahip bireyler Tanrı'yı olumlu, güvenilir, kaçınan bağlanma stiline sahip bireyler, uzak ve mesafeli olarak algılamaktadır (Hayta, 2006, ss.42. Akt. Kartopu, 2014, ss. 891). Araştırmada elde ettiğimiz bulgulara göre Müslüman bireylerde yaygın olarak güvenli bağlanma stili görülmektedir. Ayrıca elde ettiğimiz bulgular doğrultusunda bireylerin Tanrı algıları puan ortalaması da yüksek olarak gözlemlenmiştir. Yani literatürde bahsedildiği gibi güvenli bağlanma stili yaygın olarak görüldüğü için Tanrı'yı olumlu algılama da bireylerde yaygın olarak görülmektedir. Bu durum literatür ile uyumaktadır.

Sosyo-demografik özelliklerle bağlanma stilleri ve Tanrı algısı arasındaki ilişkinin de analiz edildiği araştırmada, cinsiyeti ele aldığımızda, araştırma sonuçlarına göre erkeklerde daha çok güvenli ve kaygılı/ikircikli bağlanma stillerinin hakim olduğu, kaçınan bağlanma stillerinin kadınlara oranla daha az hakim olduğu gözlemlenmiştir. Literatürde elde edilen bilgilere göre ise güvensiz bağlanan erkeklerde güvensiz bağlanan kadınlara göre kaçınan bağlanma stili daha çok görülmektedir (Schmitt ve ark., 2003, ss.310. Akt. Subaşı, 2012, ss.38). Öyleyse araştırmadan elde edilen bulgular literatür araştırması ile uyumamaktadır.

Cinsiyete bağlı olarak bağlanma stillerinden kaçınan ve kaygılı/ikircikli bağlanma stilleri arasında anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir. Literatürde de önceki çalışmalarda (1980'ler) gibi bağlanma stillerinde cinsiyete bağlı bir farklılığın yetişkinlerde olmadığından bahsedilmiştir (Schmitt ve ark., 2003, s. 310. Akt. Subaşı, 2012, ss.38). Araştırmadan elde ettiğimiz bulgular ile literatürde bahsedilen bilgiler uyumaktadır. Cinsiyete bağlı olarak bağlanma stillerinde anlamlı farklılıklar yoktur.

Hristiyan üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırma sonucuna göre kadınlar erkeklere oranla daha fazla Tanrı'yı olumlu olarak algılamaktadır (Hammersla et al., 1986. Akt. Güler 2007b). Ayrıca Tamayo ve Desjardins (1976), Felty ve Poloma (1991) yetişkin bireyler üzerine yaptıkları araştırma sonuçlarına göre kadınlar erkeklere oranla Tanrı'yı kendilerine daha yakın buldukları sonucuna varmışlardır (Eshleman and Dickie, 1999). Fakat elde ettiğimiz araştırma bulgularında cinsiyete bağlı olarak Tanrı algısı için

anlamalı bir farklılık tespit edilememiştir. Öyleyse araştırma bulguları ve literatür bilgileri arasında uyumsuzluk mevcuttur. Bunun birincil nedeni önceki araştırmaların Müslüman bireyleri içermemesi olabilir. İslam'da Allah "rahman ve rahim olan, bağışlayan ve esirgeyen", başka bir deyişle şefkatli bir ebeveyn gibidir. Hristiyan inancında Tanrı'nın oğlu kabul edilen İsa figürü neredeyse Tanrıya yakın önem taşırken, Hz. Muhammed saygın ve kutsal bir peygamber olmanın dışında Allah'ın ayrıcalıklı bir kulu olarak görülmemektedir. Literatürle uyumsuzluğun bir başka nedeni araştırma grubunun büyük çoğunluğunun kadınlardan (%78) oluşması ve cinsiyet dağılımındaki dengesizlik olabilir.

20-60 yaş arası katılımcılarda yaşlarına göre bağlanma stilleri ve Tanrı algısı arasındaki ilişki ele alındığında, 20-30 yaş arası bireylerde kaygılı/ikircikli bağlanma stili daha çok görülürken, 31-60 yaş arası bireylerde ise daha çok güvenli bağlanma ve kaçınan bağlanma stili görülmektedir. Genel olarak elde edilen verilere göre katılımcıların yaşları ve bağlanma stilleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Literatürü ele aldığımızda, 20-30 yaş arası olan genç yetişkinlerin ya da 31-60 yaş arasındaki yetişkinlerin bağlanma stilleri ile ilgili bilgi literatürde mevcut değildir.

20-30 yaş arası bireylerde Tanrı algısı 31-60 yaş arası bireylere oranla daha yüksek olarak elde edilmiştir. Öyleyse 20-30 yaş arası bireyler Tanrı'yı daha çok olumlu ve sevmeye değer olarak algılamaktadır diyebiliriz. Bu dönemdeki genç yetişkin bireylerin hayatında romantik ilişkiler daha çok hakimdir. Öyleyse romantik ilişkilerindeki iniş çıkışlar, ayrılık durumları katılımcıların Tanrı algılarındaki yüksekliğe sebep olmuş olabilir. Literatürde bu iki dönemin Tanrı algısını birbiriyle kıyaslandığı yeterli bilgi mevcut değildir. Fakat Reinert ve Edwards (2012, ss. 259-67)'in yapmış olduğu araştırma doğrultusunda genç yetişkinlerin Tanrı algılarının hemcinsleri olan ebeveynleri ile olan bağlanma stilleri ile ilişkili olduğu bilgisi mevcuttur. Erkek bireyler babaları ile güvenli bağlanma geliştirmişse Tanrı algıları olumludur, kadın bireyler anneleri ile güvenli bağlanma geliştirmişse Tanrı algıları olumludur (Subaşı, 2012). Bu bilgi doğrultusunda elde ettiğimiz bulguları yorumlarsak araştırma bulgularına göre 20-30 yaş arası genç yetişkinler de kaygılı/ikircikli bağlanma stili yaygın olarak görülürken, bu bireylerin Tanrı algıları 31-60 yaş arası yetişkin bireylere oranla daha olumludur. Öyleyse araştırma bulguları ile literatür bilgileri arasında uyumsuzluk mevcuttur diyebiliriz. Fakat burada şöyle bir durum söz konusudur. Erkek bireylerin temel bakım verenlerinin babaları, kadın bireylerin de anneleri olduğundan emin olursak bu yorumu yapabiliriz. Fakat araştırma bulgularında böyle bir bilgi mevcut olmadığında böyle bir yorumda yapmak doğru olmaz.

Katılımcıların sosyo-ekonomik durumu ele alındığında, sosyo-ekonomik durumu düşük ve orta olan kişilerde güvenli bağlanma ve kaçınan bağlanma stili daha çok görülmektedir. Sosyo-ekonomik durumu orta üstü ve yüksek olan kişilerde ise kaygılı/ikircikli bağlanma stili daha çok görülmektedir. Literatür de sosyo-ekonomik durumu yüksek ya da düşük olması durumunda bireylerin güvensiz bağlanma stiline (kaçınan, kaygılı/ikircikli) sahip olduğu, orta ve orta üstü olması durumunda ise yaygın olarak güvenli bağlanma stiline sahip olduğu bilgisi mevcuttur (Sroufe, 2000, s. 700. Akt. Subaşı, 2012, ss. 39). Fakat araştırma bulguları ile literatür bilgisi uyuşmamaktadır.

Katılımcılardan sosyo-ekonomik durumu orta üstü ve yüksek olan kişilerin Tanrı algısı sosyo-ekonomik durumu düşük ya da orta olan kişilere göre daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir. Öyleyse orta üstü ya da yüksek gelire sahip olan bireyler Tanrı'yı daha çok olumlu ve seilmeye değer olarak algılamaktadır diyebiliriz. Literatür bilgilerini ele aldığımızda bireylerin sosyo-ekonomik durumlarının Tanrı algıları üzerine etkisi ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Her ne kadar araştırmamızda sormadıysak da, sosyo-ekonomik düzeyi düşük bireyler yaşadıkları sosyo-ekonomik güçlükten Tanrıyı sorumlu tutuyor olabilirler. Tersine sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kişiler bu durumu Tanrının bahsettiği bir durum gibi yorumluyor olabilirler.

Araştırmadan elde edilen verilere göre sosyo-ekonomik duruma göre bağlanma stilleri ve Tanrı algısı puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bunun nedeni ise düşük (%7), orta (%60), orta üstü (%30) ve yüksek (%2) gelirli katılımcıların oranındaki eşitsizlik olabilir.

Müslümanlarda bağlanma ve Tanrı algısı konulu araştırmada, zorunlu olarak bazı kısıtlılıklar da karşımıza çıkmıştır. Bu nedenle, gelecekte bu konu ile ilgili yapılacak araştırmalara ışık tutması bakımından şu önerilerde bulunabiliriz:

- Gelecekteki bir çalışmada tersinden bakılarak güvensiz bağlananlarda Tanrı inancı sorulabilir.
- Muhtemel yapılmış birçok araştırma tek bir dönemi ele alarak yapılmıştır. Belki uzun soluklu bir çalışma yapılarak sadece yetişkinlik dönemi değil de gelişimsel dönemler ele alınabilir.
- Türkiye'de Müslüman olmayan bireylerin Tanrı algılarının ele alındığı bir çalışma yapılabilir. Müslüman olan ve olmayan bireylerin Tanrı algıları karşılaştırılabilir.
- Mezhep farklılıklarının Tanrı algısına etkisi araştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Baring, R. (2012), Children's Image Of God And Their Parents: Explorations In Children's Spirituality, Theology And Religious Education Department, De La Salle University, 17(4):277-289
- Çalışır, M. (2009), Yetişkin Bağlanma Kuramı Ve Duygulanım Düzenleme Stratejilerinin Depresyonla İlişkisi, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1:240-255
- Çınar, M. (2016), Tanrı'ya Bağlanma Tarzı Ve Ölüm Kaygısı İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, ss. 313-338
- Del Giudice, M. (2009), Sex, Attachment And The Development Of Reproductive Strategies, *Behavioral and Brain Science*, 32, 1-67
- Duran, H. (2014), Bağlanma Kuramı Ve Romantik İlişkiler, Cinsel Sağlık Enstitüsü Derneği. <http://www.cised.org.tr/m-cc33f2b.html> (Ulaşım 20 Ağustos 2017)
- Efe, B. (2013), Mary Ainsworth-Mother of Attachment Theory <http://www.attachfromscratch.com/mary-ainsworth.html> (Ulaşım 8 Ağustos 2017)
- Erk, A. B. Bebeklikte İlk İlişki: Bağlanma Nedir, Bağlanma Davranışları Nelerdir ve Bağlanma Evreleri, *Mika Psikoloji*, <http://cocuklaringelisimi.com/2014/01/07/baglanma-nedir/> (Ulaşım 11 Ağustos 2017)
- Eshleman, A. K., Dickie, J. R., Merasco, D. M., Shepard, A., Johnson, M. (1999), Mother God, Father God: Children's Perceptions Of God's Distance, *The International Journal For The Psychology Of Religion*, 9(2):139-146
- Güler, Ö. (2007a), Tanrı'ya Yönelik Atıflar, Benlik Algısı Ve Günahkarlık Duygusu, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi
- Güler, Ö. (2007b), Tanrı Algısı Ölçeği (TA): Geçerlilik Ve Güvenilirlik Çalışması, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1:123-133
- Hayta, A. (2006), Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi Ve İslam'da Allah Tasavvuru, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 4(12):29-63
- Hazan, C., Shaver, P. R. (1994). Çev. Dönmez, A. (t.y), Bağlanma (Yakın İlişkilerle İlgili Araştırmalar İçin Bir Çerçeve)
- Kartopu, S. (2014), Yaşamı Sürdürme Nedenlerinin Tanrı Algısıyla İlişkisi, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(2):887-903
- Kesebir, S., Kavzoğlu, S. Ö., Üstündağ, M. F. (2011), Bağlanma Ve Psikopatoloji, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(2):321-342
- Kirkpatrick, L. A., (Çev. Koç, M.) (2006), Din Psikolojisinde Bağlanma Teorisi, ss. 133-172
- Macit, H. (2006), Lise Öğrencilerinin Bağlanma Stilleri İle İnsan İlişkileri, Kendini Kontrol, Empati Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Bitirme Projesi
- Morsümbül, Ü., Çok, F. (2011), Bağlanma Ve İlişkili Değişkenler, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 3(3):553-570
- Özakkaş, T. (2012), Masterson Yaklaşımına Genel Bakış, *Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları* 100, İstanbul, ss.8
- Seyhan, B. Y. (2014), Üniversite Öğrencilerinde Tanrı Tasavvuru Ve Psikolojik İyi Olma Hali Arasındaki İlişkiler, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(1):65-97
- Subaşı, H. (2012), Üniversite Öğrencilerinin Tanrı İle İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı Din Psikolojisi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Sümer, N., Güngör, D. (1999), Yetişkin Bağlanma Stilleri Ölçeklerinin Türk Örnekleme Üzerinde Psikometrik Değerlendirmesi Ve Kültürlerarası Bir Araştırma, Türk Psikoloji Dergisi, 14(43):71-106

Turgut, M. (2014), Bağlanma Kuramına Teorik Bir Yaklaşım Ve Tanrı'ya Bağlanma, T.C. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Lisans Semineri, <https://elitfedaileri.wordpress.com/baglanma-kurami-anneden-allaha-baglanma/> (Ulaşım 12 Eylül 2017, 13 Kasım 2017)

Türk Dil Kurumu,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a32ed28a64536.94735061 (Ulaşım 8 Kasım, 2017)

Uysal, V., Batan, S. N., Baş, S., Zafer, H. (2014), Ergenlerin Tanrı Algılarıyla Sosyal Kaygı Ve Umudü Düzeyleri Arasındaki İlişkiler, Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi, 11(42):221-237

Uytun, M. Ç., Öztop, D. B., Eşel, E., (2013), Ergenlik Ve Erişkinlikte Bağlanma Davranışının Değerlendirilmesi, Psikiyatri Ve Nörolojik Bilimler Dergisi, 26:177-189. <http://www.dusunenadamdergisi.org/tr/TMakaleDetay.aspx?MkID=940#> (Ulaşım 16 Ağustos 2017, 15 Aralık 2017)

Yıldız, M. (2007), Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları No:34

Yıldız, M. (2012), Bağlanma Kuramı Açısından Yaşlılık Dönemine Genel Bir Bakış, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 36(1)

Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/John_Bowlby (Ulaşım 5 Ağustos 2017)

EKLER

EK 1. SOSYO-DEMOGRAFİK VERİ FORMU

Değerli katılımcılar;

Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans programında yürüttüğüm tez çalışmam için araştırma yapmaktayım.

Aşağıda sunulan anketlerle, yetişkin bireylerde bağlanma stillerinin Allah algısı üzerindeki etkisini ölçerek bilimsel bir araştırma yapmak amaçlanmaktadır. Her bir ölçeği yanıtlamaya geçmeden önce ölçek başlarında sunulan kısa açıklamaları dikkatlice okuyunuz. Lütfen ölçeklerdeki her cümleyi cevapladığınızdan emin olunuz. Anket sorularına vereceğiniz içten ve gerçekçi cevaplar araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği açısından çok önemlidir. Katılımcıların kişisel bilgileri hiçbir şekilde kimseyle paylaşılmayacak ve gizli tutulacaktır. Vereceğiniz yanıtlar sadece araştırmacı tarafından bilimsel veri amacıyla kullanılacaktır.

Araştırmamıza yapacağınız katkılar için teşekkür ederiz.

Sosyo-demografik Veri Formu

Lütfen aşağıdaki soruları okuyarak size uygun olan seçeneği (x) işareti ile işaretleyiniz.

1.Cinsiyetiniz:

() Kadın () Erkek

2. Doğum yılı:

3. Oturduğunuz şehir:

4. Eğitim durumunuz:

() Okur-Yazar () İlköğretim () Lise

() Üniversite () Üniversite üstü

5. Gelir durumunuz:

() Düşük () Orta () Orta üstü () Yüksek

6. Mesleğiniz:

7. Kiminle beraber yaşıyorsunuz?

Ailenizle Akrabalarınızla Arkadaşlarınızla Yalnız

8. Anne-babanızın durumu nedir?

İkisi de sağ ve birlikte Anne sağ, baba yaşamıyor

Baba sağ, anne yaşamıyor

İkisi de yaşamıyor Anne ve baba ayrı yaşamakta

9. Annenizin eğitim durumu:

Okur-Yazar değil Okur-Yazar İlköğretim Lise Üniversite

Üniversite üstü

10. Babanızın eğitim durumu:

Okur-Yazar değil Okur-Yazar İlköğretim Lise Üniversite

Üniversite üstü

11. Annenizin mesleği:

Ev hanımı İşçi Memur Emekli Serbest meslek Diğer

12. Babanızın mesleği:

Çalışmıyor İşçi Memur Emekli Serbest meslek Diğer

13. Kaç kardeşsiniz?

Tek İki Üç Dört Beş Beşin üstü

14. Ailede kaçınıcı çocuksunuz?

İlk çocuk Ortanca Son çocuk

15. 0-1 yaş aralığında sizin bakımınızla birinci sırada ilgilenen kişi kimdi?

16. 1-3 yaş aralığında sizin bakımınızla birinci sırada ilgilenen kişi kimdi?

EK 2. ERİŞKİN BAĞLANMA BİCİMİ ÖLÇEĞİ (EBBÖ)

Lütfen aşağıdaki soruları dikkatlice okuyarak size uygun olan seçeneği işaretleyiniz.

Lütfen soruları boş bırakmayınız.

- 1 (K) Kendimi rahat bırakıp başka insanlara bağlanmak zor gelir. D Y
- 2 (K) İhtiyacın olduğunda başkaları asla orada olmaz. D Y
- 3 (G) Başka birine rahatça bağlanırım. D Y
- 4 (G) İhtiyacım olduğunda başkalarının yanımda olacağını bilirim. D Y
- 5 (K) İhtiyacım olduğunda başkalarının yanımda olacağına her zaman
güvenebileceğimden emin değilim. D Y
- 6 (K) Başka bir insana tümüyle güvenmek zor gelir. D Y
- 7 (G) Sıklıkla terk edilme kaygıları yaşamam. D Y
- 8 (Kİ) Sıklıkla birlikte olduğum kişinin beni gerçekten sevmediği
endişesine kapılırım. D Y
- 9 (Kİ) Başkalarının benimle benim istediğim kadar yakınlık
kurmadıklarını düşünürüm. D Y
- 10 (Kİ) Sıklıkla birlikte olduğum kişinin benimle kalmak
istemeyeceği endişesi yaşarım D Y
- 11 (Kİ) Başka bir insanla tümüyle bütünleşmek isterim. D Y
- 12 (Kİ) Başka bir insanla tümüyle bir olma arzum insanları
benden uzaklaştırır. D Y
- 13 (G) Başkalarıyla yakın ilişkiler kurmayı kolay bulurum. D Y

14 (G) Başka birinin benimle çok yakın olma isteğinden rahatsız olmam.

D Y

15 (K) Başka birinin benimle çok yaklaşması beni endişelendirir. D Y

16 (G) Başka birini kendime yakınlaştırmak konusunda rahatımdır. D Y

17 (K) Sıklıkla birlikte olduğum kişi benimle benim kendimi rahat hissedebileceğimden daha çok yakınlaşmak ister. D Y

18 (Kİ) Sıklıkla birlikte olduğum kişi ile onun kendini rahat

hissettiğinden daha yakın olmak isterim.

D Y

EK 3. TANRI ALGISI ÖLÇEĞİ (TA)

Değerli katılımcılar;

Aşağıda “Allah” hakkındaki duygu, düşünce ve davranışlarınıza ilişkin ifadeler bulunmaktadır. Lütfen her bir ifadeyi dikkatlice okuyup sizi en iyi yansıttığını düşündüğünüz ifadenin karşısında bulunan derecelendirilmiş kutucuğu işaretleyiniz. Araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği için lütfen çekinmeden gerçek fikrinizi belirtmeye çalışınız.

İ F A D E					
	Hiç	Kısmen	Biraz	Oldukça	Tamamen
1 O'nun bana karşı çok merhametli olduğunu hissediyorum.	1	2	3	4	5
2 O'nu düşünmek bana sıkıntı veriyor.	1	2	3	4	5
3 O'nun beni bağışlayacağını zannetmiyorum.	1	2	3	4	5
4 O'nu düşündüğümde içimden gelen tek duygu: sevgi.	1	2	3	4	5
5 O'nun bana olan sevgisini hissedebiliyorum.	1	2	3	4	5
6 O'nun bana şefkatle davrandığını hissedebiliyorum.	1	2	3	4	5
7 O'nu düşündüğümde utaniyorum ve kendimi suçlu hissediyorum.	1	2	3	4	5
8 O'nun bana karşı çok acımasız olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
9 O'nu düşünmek bana güven veriyor.	1	2	3	4	5
10 O aklıma geldiğinde O'ndan kaçıp uzaklaşmak istiyorum.	1	2	3	4	5
11 O'nu düşünmek beni mutlu ediyor ve içim sevinçle doluyor	1	2	3	4	5
12 O, ne yaparsam yapayım kusurlarımı örtüyor.	1	2	3	4	5
13 O, her zaman güvенеbileceğim tek kaynaktır.	1	2	3	4	5
14 O'nu düşününce kendim için kaygılanıyorum.	1	2	3	4	5

15	O, benim için korkutucudur.	1	2	3	4	5
16	Zor zamanlarımda, O'nun, yanımda olmadığını hissediyorum.	1	2	3	4	5
17	O, bütün insanları karşılık beklemeden sever.	1	2	3	4	5
18	O, yaptıklarım için beni cezalandırıyor.	1	2	3	4	5
19	O'nu düşünmekle huzur buluyorum.	1	2	3	4	5
20	O, bence gerçekten de çok bağışlayıcıdır.	1	2	3	4	5
21	O'nun bana yakın olduğunu sanmıyorum.	1	2	3	4	5
22	O'nun beni her durumda koruduğunu biliyorum.	1	2	3	4	5